

א. מבוא

בשבעה בדצמבר 2009 אושר בכנסת חוק המסדיר את תכנית הביומטריה הישראלית,¹ המחברת שתי יוזמות מובחנות ובלתי-תלויות: הנפקת תעודות זהות ודרכונים ביומטריים לכלל אזרחי ישראל והקמת מאגר ביומטרי שיכלול את נתונייהם הגופניים. כדי להבין את ההבדל בין שתי היוזמות יש להבחין בין אימות לזיהוי. אימות (verification/authentication) מאפשר לאשר או לדחות קשר בין אדם לבין זהות ספציפית שהוא טוען לה (claimed identity) באמצעות השוואה של הנתונים הנסרקים מגופו במעמד הבדיקה לנתונים השמורים בכרטיס זיהוי אישי. חיפוש כזה של אחד לאחד (one to one) מחייב לשאת כרטיס אישי ואינו מצריך מאגר מידע. לעומת זאת, זיהוי (identification) נועד להשיב על השאלה הכללית "מי האדם שעומד לפנינו?" באמצעות התאמה בין נתונים גופניים הנסרקים במעמד הבדיקה לבין מערך גדול של זהויות ביומטריות השמורות במאגר מידע. חיפוש כזה של אחד לרבים (one to many) מאפשר לזהות כל אדם שנתוניו שמורים במאגר גם אם אינו נושא כרטיס זיהוי.²

החוק הוצע במאי 2009 על ידי חבר הכנסת ושר הפנים דאז מאיר שטרית³ ועורר מחלוקת ציבורית תוססת. לפי הרשות לניהול המאגר הביומטרי – הגוף האמון על ההקמה, הניהול והאבטחה של המאגר – מטרת הפרויקט היא למנוע התחזות וגנבה של זהויות.⁴ עם זאת, הקמה של מאגר ביומטרי כפוי היא יוזמה כמעט חסרת תקדים במדינות דמוקרטיות, המעדיפות להסתפק בהנפקה של תיעוד ביומטרי המאפשר אימות בלבד.⁵ חיוב אזרחים למסור את נתונייהם הגופניים שאינם ניתנים לשינוי או להחלפה אך עלולים לדלוף, ובכך הענקת

* חבר סגל במחלקה לתקשורת באוניברסיטת בן-גוריון. מאמר זה מבוסס על עבודת דוקטורט שכתבתי בחוג לתקשורת באוניברסיטת חיפה בהנחייתה של ד"ר רבקה ריב"ק. ברצוני להודות לה על הנחיה וליווי מסורים ומעשירים ועל תרומתה הרבה לגיבוש מאמר זה.

1 חוק הכללת אמצעי זיהוי ביומטריים ונתוני זיהוי ביומטריים במסמכי זיהוי ובמאגר מידע, התש"ע-2009, ס"ח 256 (להלן: החוק).

2 EMILIO MORDINI ET AL., SECOND GENERATION BIOMETRICS: THE ETHICAL, LEGAL AND SOCIAL CONTEXT 1-2 (Emilio Mordini & Dimitros Tzovaras eds., 2012).

3 הצעת חוק הכללת אמצעי זיהוי ביומטריים במסמכי זיהוי ובמאגר מידע, התשס"ט-2008, ה"ח 408.

4 ראו באתר רשות האוכלוסין וההגירה "המאגר הביומטרי הלאומי – מטרות ויעדים" רשות המאגר הביומטרי הלאומי <https://goo.gl/XCnPYn>.

5 לפי סקירה שערך מרכז המידע והמחקר של הכנסת, ועודכנה לאחרונה בפברואר 2015, נראה כי רק בפורטוגל יש מאגר ביומטרי הדומה למאגר הישראלי. ראו רועי גולדשמידט אמצעי זיהוי ביומטריים במסמכי זיהוי ושמירת המידע הביומטרי במאגרי מידע ממשלתיים – תמונת מצב (הכנסת, מרכז מחקר ומידע, 2014) <https://goo.gl/xNMQpR>.

גישה עקרונית למידע לכלל רשויות הביטחון,⁶ עוררו התנגדות מצד כמה גורמים ובהם התנועה לזכויות דיגיטליות, האגודה לזכויות האזרח, איגוד האינטרנט הישראלי וקבוצת האקטיביסטים No2Bio שהוקמה במיוחד למטרה זו. בעתירה נגד הקמת המאגר, שהוגשה לבית המשפט הגבוה לצדק בשנת 2012, טענו העותרים כי "מאגר המרכז מידע ביומטרי של כל תושבי המדינה הוא משאב מידע רגיש ואדיר, ומהווה מנגנון מעקב ושליטה חסר תקדים. הוא מסב פגיעה קשה ובלתי נחוצה לכבוד האדם, לחירותו ולזכותו לפרטיות".⁷ עמדה זו נתמכה על ידי עשרות מדעני מחשב, מומחי הצפנה וחוקרי רוח וחברה שהתריעו מפני "הפגיעה החמורה בזכויות האדם והאזרח והסכנות החברתיות הנלוות להצעת חוק זו".⁸ אישור החוק בשנת 2009 לווה בפשרה. לפי הפשרה, לשם בחינת ההיתכנות והנחיצות של הפרויקט תיקבע תקופת מבחן (להלן: "הפיילוט") בת שנתיים טרם יישומו המלא של החוק, שבמהלכה ההצטרפות למאגר תהיה וולונטרית.⁹ מאז תחילת הפיילוט ביולי 2013 נחשפו בתקשורת מחדלים רבים הקשורים ליישום לקוי כגון פרצות אבטחה.¹⁰ דיווחים אלו גובו ברוח שפרסם מבקר המדינה ביוני 2015¹¹ ובמכתב מקדים ששלח לראש הממשלה ולשר הפנים דאז כחודשיים קודם לכן. במכתב הצביע המבקר על "ליקויים מהותיים" בעלי "משמעות ציבורית מרחיקת לכת" וביקש לעצור את התקדמות הפרויקט עד לתיקון הליקויים.¹² אל נוכח אתגרים אלו והביקורת הציבורית שהושמעה בגינם הוארכה תקופת הפיילוט שלוש פעמים.¹³ רק בפברואר 2017 אושר החוק על ידי מליאת

- 6 ראו ס' 21) לחוק: אחת משלוש מטרתיו של החוק היא לקבוע את השימושים המותרים במאגר "לרבות בידי משטרת ישראל ורשויות הביטחון".
- 7 ראו עתירה לצו על תנאי בג"ץ 1516/12 נהון נ' הכנסת, 2 (פורסם בנבו, 21.2.2012). עתירה זו נדחתה בטענה שהיא הוגשה בשלב מוקדם מדי, בצד המלצה להגישה מחדש לאחר סיום הפיילוט. ביולי 2017 הוגשה עתירה נוספת – בג"ץ 2780/17 ארד נ' הכנסת (עתירה מיום 27.3.2017). בעת הכתיבה של שורות אלה העתירה עדיין תלויה ועומדת בבית המשפט.
- 8 ראו צבי זינגר "מדענים: המאגר הביומטרי מסוכן" ידיעות אחרונות 29.7.2009, 2; אילן ליאור "הכנסת תצביע היום על הארכת הפיילוט הביומטרי; 74 מדענים ישראלים קוראים לבטלו" הארץ 29.6.2015. <https://goo.gl/JYNoM5>. לדיון בסכנות הכרוכות בהקמת מאגר ביומטרי ראו עומר טנא "חוק המאגר הביומטרי: סיכונים והזדמנויות" המשפט יז 421 (2013); אבי מרציאנו "עיון ביקורתי בפרויקט הביומטריה הישראלי" תיאוריה וביקורת 46, 41 (2016).
- 9 ראו בלשון החוק, ס' 41(1).
- 10 ראו עורך ירון "בדיקה גילתה ליקויי אבטחה חמורים בחלק חשוב בפרויקט התעודות הביומטריות" הארץ 1.7.2013. <https://goo.gl/XHoNrv>; חיים ריבלין ואדוה דרון "בקלות: כך אפשר להוציא תעודה ביומטרית – תחת זהות גנובה" Mako 15.7.2013. <https://goo.gl/U4baCc>.
- 11 מבקר המדינה דוח ביקורת: תיעוד לאומי ביומטרי – תקופת מבחן (2015) <https://goo.gl/vNFyAz>.
- 12 ראו מבקר המדינה "פרסום דוח ביקורת בנושא תיעוד לאומי ביומטרי – תקופת המבחן" אתר מבקר המדינה <https://goo.gl/QYsuUQ>; עומר כביר "מבקר המדינה לראש הממשלה: המאגר הביומטרי עמוס ליקויים" כלכליסט 15.4.2015. <https://goo.gl/W96RdP>.
- 13 ראו עומר כביר "פיילוט המאגר הביומטרי הוארך עד סוף פברואר במתווה שכולל טביעות אצבע" כלכליסט 27.12.2016. <https://goo.gl/igSrMy>.

הכנסת¹⁴; התקנות שאושרו כחודש לאחר מכן קבעו שהחל מחודש יוני 2017 יהויבו אזרחי ישראל למסור תמונות פנים ביומטריות שיאוחסנו במאגר מרוכז, ויוכלו לבחור אם למסור גם טביעות אצבע.¹⁵

מאמר זה מציע ניתוח של השיח סביב תכנית הביומטריה בשלושה אמצעי תקשורת מרכזיים בעיתונות הכתובה בישראל – "ישראל היום", "הארץ" ואתר החדשות Ynet. בכך הוא מצטרף לקורפוס מצומצם של מחקרים שבוחנים בשנים האחרונות את השיח התקשורתי סביב היבטים שונים של מעקב, בעיקר במדינות דוברות אנגלית.¹⁶ מטרת הניתוח היא להאיר את הדרכים שבהן העיתונות מבנה את הפרויקט בהקשרים מסוימים, ולזהות את הנרטיבים שהיא מעבירה ואת המוטיבים התרבותיים שמזינים אותם. המחקר מניח שהשיח העיתונאי סביב הפרויקט הוא משאב תרבותי מרכזי שעשוי ללמד על האופן שבו החברה הישראלית מדמינת את הפרויקט ואת הקשר שלו לרעיונות מגוונים כמו מעקב, ביטחון, לאומיות, אזרחות, זהות, זיכרון, טכנולוגיה ועוד.

ממצאי הניתוח מצביעים על שני נרטיבים מתחרים: הראשון מקדם שיח לאומי-ביטחוני המבטא תמיכה בפרויקט והשני – הדומיננטי יותר – מבוסס על שיח ביקורתי-אזרחי המבטא התנגדות לו. אבקש לטעון להלימה בין הדומיננטיות של הנרטיב הביקורתי בשיח העיתונאי לבין האקלים הציבורי ביחס לפרויקט, ולהצביע על הפער בין שני אלה לבין התנהלותם של נבחרי הציבור שקידמו אותו. נוסף על כך המאמר מציע מבט השוואתי למחקרים דומים בעולם בצד הסבר משוער לדומיננטיות הבלתי-צפויה של הנרטיב הביקורתי בשיח הישראלי. חשיבותו של מחקר זה טמונה בשילוב שבין לימודי מעקב ולימודי מדיה, במיוחד בהקשר הישראלי. סוציולוגים וחוקרי מעקב רואים במעקב מאפיין מרכזי של המודרנה המאוחרת, בעיקר לנוכח הגידול בפרקטיקות של מעקב בעולם המערבי בשני העשורים האחרונים.¹⁷ תפיסה זו, בצד ההבנה שייצוגים של מעקב בתקשורת עשויים להשפיע על האופן שבו אזרחים

14 ראו חוק הכללת אמצעי זיהוי ביומטריים ונתוני זיהוי ביומטריים במסמכי זיהוי ובמאגר מידע (תיקון והוראת שעה), התשע"ז-2017, ס"ח 2607.

15 ראו תקנות הכללת אמצעי זיהוי ביומטריים ונתוני זיהוי ביומטריים במסמכי זיהוי ובמאגר מידע (תיקון והוראת שעה), התשע"ז-2017, ק"ת 7810.

16 ראו, למשל, Juliane A. Lischka, *Surveillance Discourse in UK Broadcasting Since the Snowden Revelations* (Digital Citizenship and Surveillance Society Media Stream, Inga Kroener, 'Caught on Camera': *The Media Representation*; Discussion Paper 12, 2015) *of Video Surveillance in Relation to the 2005 London Underground Bombings*, 11 Jens Branum & Jonathan Charteris-Black, *The Edward*; SURVEILL. SOC. 121 (2013); *Snowden Affair: A Corpus Study of the British Press*, 9 DISCOURSE COMMUN. 199 (2015) Philip Di Salvo & Gianluigi Negro, *Framing Edward Snowden: A Comparative Analysis of Four Newspapers in China, United Kingdom and United States*, 17 JOURNALISM 805 (2015).

17 James B. Rule, "Needs" for Surveillance and the Movement to Protect Privacy, in 17 (Routledge Handbook of Surveillance Studies 64 (Kirstie Ball et al. eds., 2012) (הספר) ROUTLEDGE HANDBOOK OF SURVEILLANCE STUDIES 64 (Kirstie Ball et al. eds., 2012) להלן: ROUTLEDGE HANDBOOK).

מבינים אותו ומגיבים לו,¹⁸ הניעה חוקרים לבחון ייצוגים אלה.¹⁹ בישראל טרם נערך מחקר דומה, אף על פי שהחברה הישראלית מציעה מקרה מבחן מעניין – הן משום שהיא מאופיינת במסורת ארוכה וייחודית של ביטחוניזם,²⁰ המלווה בדרך כלל במעקב מדינתי מופרז,²¹ והן משום שיש הרואים בה חברת מעקב בהתהוות, בעיקר על רקע פרויקט הביומטריה.²² בחינת הסיקור התקשורתי של הפרויקט עשויה ללמד על תפקיד התקשורת כסוכנת תרבות מרכזית בתהליכים הללו ולספק נקודת השוואה מעניינת למחקרים דומים במדינות אחרות. כמאמר שישה חלקים. החלק הבא כולל סקירה של הספרות העוסקת בחשיבותו של שיח עיתונאי ותוצג בה תמונת מצב עדכנית של מחקרים דומים בעולם. החלק השלישי יוקדש לפירוט המתודולוגיה, ובעיקר לתהליכי הדגימה והקיודור של הטקסטים שנותחו ולעקרונות של ניתוח שיח; כמו כן אתאר בקצרה את מאפייני העיתונים שנותחו. בחלק הרביעי אציג את ממצאי המחקר באמצעות ציטוטים נבחרים המייצגים היקרויות רבות בעלות אופי דומה, שיחדיו מצביעות על דפוסי סיקור קבועים. בחלק החמישי אדון במסקנות, אתייחס למאבק בין שני הנרטיבים שזוהו, תוך העמקה במשמעותו של הנרטיב הביקורתי. לבסוף – אסכם.

ב. סקירת ספרות

1. חשיבותו של שיח עיתונאי: מבט תאורטי

תקשורת ההמונים היא מוסד הגמוני המאפשר לבעלי עניין להפיץ ולקדם אידאולוגיות ופרקטיקות מסוימות,²³ אולם היא גם משמשת אתר שבו קבוצות למיניהן מתחרות על הגדרת המציאות.²⁴ מבחינה זו, השיח המתקיים באמצעי התקשורת משקף רעיונות רווחים בחברה וכו-כזמן מהווה אמצעי להבנייתם. חשיבותו הפוטנציאלית של השיח העיתונאי מתבטאת באסכולות מרכזיות בחקר התקשורת כמו סדר יום (Agenda Setting) ומסגור (Framing). אסכולת סדר היום מתמקדת בכולטות שכלי התקשורת מעניקים לנושאים מסוימים ובהשפעתה האפשרית על דעת הקהל.²⁵ אפשר לתמצת את עיקרי האסכולה באמצעות הצעתו של כהן (Cohen), שלפיה התקשורת "לא בהכרח מצליחה לקבוע עבור נמעניה מה לחשוב,

18 Josh Greenberg & Sean Hier, *CCTV Surveillance and the Poverty of Media Discourse: A Content Analysis of Canadian Newspaper Coverage*, 34 CAN. J. COMMUN. 461 (2009)

19 Lischka, לעיל ה"ש 16.

20 Baruch Kimmerling, *Patterns of Militarism in Israel*, 34 EUR. J. OF SOC. 196 (1993)

21 ראו, באופן כללי, BENJAMIN J. MULLER, SECURITY, RISK AND THE BIOMETRIC STATE: GOVERNING BORDERS AND BODIES (2010)

22 ראו ניצן ליבוביץ' ואבנר פינצ'וק "מדינת ישראל והחוק הביומטרי, או: כוח המרכז והפוסט-דמוקרטיה" המכון הישראלי לדמוקרטיה (2009) <https://goo.gl/p3SJ89>; מרציאנו, לעיל ה"ש 8.

23 ראו, באופן כללי, JOHN STREET, MASS MEDIA, POLITICS AND DEMOCRACY (2001)

24 ראו, באופן כללי, DOUGLAS KELLNER, MEDIA CULTURE: CULTURAL STUDIES, IDENTITY AND POLITICS BETWEEN THE MODERN AND THE POSTMODERN (1995)

25 ראו Maxwell E. McCombs & Donald L. Shaw, *The Agenda-Setting Function of Mass Media*, 36 PUBLIC OPIN. Q. 176 (1972)

אבל היא בהחלט מצליחה לקבוע עבורם על מה לחשוב.²⁶ ככלל, מחקרים המבוססים על אסכולה זו הראו כי הבולטות שאמצעי התקשורת נותנים לנושאים מסוימים משפיעה על החשיבות שאנשים מייחסים להם ולכן מתפתח סביבם דיון ציבורי.²⁷ לפי תאוריית המסגור, הדרכים שבהן עיתונאים מסקרים נושאים מסוימים משפיעות על האופן שבו נמענים חושבים עליהם ושופטים אותם.²⁸ באמצעות שימוש במסגרות סיקור שגורות, עיתונאים "בוחרים ומבליטים זוויות מסוימות של המציאות ומטשטשים אחרות, ובכך הם מעבירים סיפור עקבי על בעיות, על הגורמים להן, על השלכותיהן המוסריות ועל פתרונות אפשריים."²⁹ אפשר לראות את המסגרות הללו כמעין "חבילות פרשנות" שבאמצעותן עיתונאים מארגנים סיפורים ומעניקים להם הקשר.³⁰

מחקר זה אינו עוסק בהשפעה של השיח העיתונאי על הקוראים והוא אף אינו מציע ניתוח שיטתי של מסגרות סיקור. עם זאת, המחקר מאמץ את התובנות שהוצגו לעיל ומניח כי למרות שהשיח העיתונאי סביב הפרויקט אינו יכול לקבוע מה יחשבו הקוראים על היוזמה להקים מאגר ביומטרי בישראל, הוא בהחלט יכול להבליט נושאים "ראויים" לדיון ואף לעודד את הקוראים להבין ולפרש את הדיווח על הפרויקט בדרכים מסוימות באמצעות קידום של "חבילות פרשנות" מסוימות. על בסיס ההנחה שהשיח בעיתונות מבנה אמונות, ערכים ואידאולוגיות,³¹ זיהוי נרטיבים מרכזיים בשיח יאיר את תפקיד העיתונות בתיווך של פרויקט הביומטריה לציבור הקוראים.

2. סיקור של מעקב בכלי תקשורת: מעט מדי, שטוח מדי

סיקור תקשורתי של מעקב קיבל תשומת לב מחקרית רק בשנים האחרונות, וזאת בשונה מהעושר המחקרי המאפיין הקשרים אחרים של מעקב בשלושת העשורים האחרונים.³² לפני כעשור זיהו גרינברג והייר (Greenberg & Hier) את הפער הזה וטענו כי בחינת השיח התקשורתי על מעקב עשויה לספק תובנות חשובות בנוגע למשאבים התרבותיים הזמינים לציבור.³³ שינוי מגמה בולט חל שנים ספורות לאחר מכן, ככל הנראה בתגובה לגל של

-
- 26 ראו אצל BERNARD C. COHEN, THE PRESS AND FOREIGN POLICY 13 (1963) (ההדגשה במקור).
- 27 ראו Everett M. Rogers & James W. Dearing, *Agenda-Setting Research: Where Has It Been, Where Is It Going?*, 11 ANN. INT. COMMUN. ASSOC. 555 (1988).
- 28 ראו, למשל, Robert M. Entman, *Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm*, 43 J. COMMUN. 51 (1993).
- 29 Robert M. Entman, *Reporting Environmental Policy Debate: The Real Media Biases*, 1 INT. J. PRESS/POLITICS 77, 77-78 (1996).
- 30 ראו William A. Gamson & Andre Modigliani, *Media Discourse and Public Opinion on Nuclear Power: A Constructionist Approach*, 95 AM. J. SOCIOL. 1 (1989).
- 31 ראו ROGER FOWLER, LANGUAGE IN THE NEWS: DISCOURSE AND IDEOLOGY IN THE PRESS (1991).
- 32 ראו David Lyon et al., *Introducing Surveillance Studies in ROUTLEDGE HANDBOOK* ה"ש 17, בעמ' 1.
- 33 ראו Greenberg & Hier, לעיל ה"ש 18.

הדלפות שסוקרו בתקשורת בהרחבה.³⁴ הדלפות אלה חשפו פרקטיקות שנויות במחלוקת של מעקב מדינתי, שהדיון הציבורי בהן היה עד אז מזערי. ההדלפה של אדוארד סנודן, שחשף מידע מסווג על שיטות המעקב והריגול של ארצות-הברית, מהווה נקודת מפנה בחקר הסיקור התקשורתי של מעקב בעולם. טרם הגילויים של סנודן רק מחקרים מעטים בחנו את השיח התקשורתי,³⁵ לרוב בהקשר של פרקטיקות מעקב ספציפיות כמו טלוויזיה במעגל סגור.³⁶ רוב המחקרים התמקדו בשיח התקשורתי שהתפתח אחרי ההדלפה;³⁷ הם העניקו תשומת לב מיוחדת לאתר ההדלפות "וויקיליקס"³⁸ ולמסגור של דמויות מפתח כמו ג'וליאן אסאנג',³⁹ צ'לסי מנינג'⁴⁰ ואדוארד סנודן.⁴¹ מחקרים אלה התייחסו לייצוגים של מעקב כללי, לא ביומטרי, וביקשו לבחון מה התקשורת מספרת לנמעניה על מעקב, כיצד היא עושה זאת ובאילו הקשרים. מחקרים אלה זיהו בשיח התקשורתי על מעקב שתי גישות מתחרות – חיובית ושלילית,⁴² וברובם זכתה הגישה החיובית התומכת במעקב לדומיננטיות, מובהקת⁴³ או מסוימת.⁴⁴ סקירה

- 34 Karin Wahl-Jorgensen & Joanne Hunt, *Journalism, Accountability and the Possibilities for Structural Critique: A Case Study of Coverage of Whistleblowing*, 13 JOURNALISM 399 (2012).
- 35 David Barnard-Wills, *UK News Media Discourses of Surveillance*, 52 SOCIOLOGICAL QUARTERLY 548 (2011).
- 36 Karin Wahl-Jorgensen & Hier Greenberg, *לעיל ה"ש" 18; וגם Kroener, לעיל ה"ש 16*.
- 37 Karin Wahl-Jorgensen et al., *The Normalization of Surveillance and the Invisibility of Digital Citizenship: Media Debates after the Snowden Revelations*, 11 INT. J. COMMUN. KATHLEEN M. KUEHN, *Framing Mass Surveillance: Analyzing New Zealand's*; 740 (2017) Elisabeth; *Media Coverage of the Early Snowden Files*, 19 JOURNALISM 402 (2017) Eide & Kjersti Blehr Lånkan, *Autonomous Journalists and Anonymous Politicians? Norwegian Media Coverage of the NSA Surveillance and the «Snowden Affair»*, 23 NORSK MEDIE TIDSSKRIFT 1 (2016); וגם אצל Lischka, *לעיל ה"ש 16*.
- 38 Robert L. Handley & Lou Rutigliano, *Journalistic Field Wars: Defending and Attacking the National Narrative in a Diversifying Journalistic Field*, 34 MEDIA CULT. ROBERT L. HANDLEY & AMANI ISMAIL, *A Watchdog to Reckon with*; Soc. 744 (2012) *.Delivering WikiLeaks in the Israeli and Australian Press*, 14 JOURNALISM 643 (2013)
- 39 Catherine A. Luther & Ivanka Radovic, *Newspapers Frame Julian Assange Differently*, 39 NEWSP. RES. J. 64 (2014) 35.
- 40 Einar Thorsen et al., *WikiLeaks and Whistle-Blowing: The framing of Bradley Manning*, in BEYOND WIKILEAKS: IMPLICATIONS FOR THE FUTURE OF COMMUNICATIONS, JOURNALISM AND SOCIETY 101 (Benedetta Brevini et al. eds., 2013)
- 41 Di Salvo & Negro, *לעיל ה"ש 16; וגם אצל Branum & Charteris-Black, לעיל ה"ש 16*.
- 42 Di Salvo & Negro, *לעיל ה"ש 16; וגם אצל Branum & Charteris-Black, שם*.
- 43 Michael McCahill, *The Surveillance*, כן ראו, באופן כללי, Kroener *לעיל ה"ש 16*; *WEB: THE RISE OF VISUAL SURVEILLANCE IN AN ENGLISH CITY* (2002).
- 44 Greenberg & Hier, *לעיל ה"ש 18*.

של המחקרים הללו מצביעה על שתי מגמות מרכזיות הקשורות זו בזו: הראשונה היא שהשיח התקשורתי על מעקב נוטה להיות שטחי ולרוב נעדר ממנו דיון בהשלכות החברתיות והאתיות של המעקב;⁴⁵ השנייה היא שהסיקור מאופיין לרוב במסגור אירועי (episodic) ולא נושאי (thematic).⁴⁶ במסגור אירועי אמצעי התקשורת מתמקדים באירועים ספורים או באנשים פרטיים ובכך מגבילים את יכולתם של הנמענים להבין את ההשלכות הרחבות של מעקב ולפרש אותו בתוך הקשרים רלוונטיים.⁴⁷ במסגור נושאי אמצעי התקשורת עוסקים בתופעות ולא במקרים פרטיים ומציגים אותן בהקשר רחב.⁴⁸ מחקרים עדכניים מראים שהעיתונות ממשיכה להצדיק מעקב מדינתי באמצעות הדגשת מוטיבים של ביטחון לאומי⁴⁹ ושהיא מרחיקה את הציבור מהנושא באמצעות מסגורו כעניין פוליטי ולא אזרחי.⁵⁰

ג. מתודולוגיה: דגימה, קידוד ושיטת הניתוח

המחקר שיוצג להלן מבוסס על ניתוח השיח בשלושה אמצעי תקשורת: העיתונים ישראל היום והארץ ואתר החדשות Ynet. הבחירה באלה דווקא ביקשה לאזן בין שני שיקולים: ניתוח העיתונים בעלי התפוצה הרחבה ביותר בישראל בצד מתן ייצוג לעיתונים בעלי השקפות פוליטיות שונות בתקשורת המרכזית, היהודית והחילונית בישראל. מלבד "ישראל היום", שמהדורות המודפסת מחולקת חינם ולכן נקראת בתפוצה רחבה יותר, הניתוח מבוסס על המהדורות המקוונות של העיתונים – הן משום שיש ירידה עקיבה במעמדה של העיתונות המודפסת בישראל⁵¹ והן משום שאתרי העיתונים מנגישים שיח מקיף ועשיר יותר סביב הפרויקט.

1. קורפוס המחקר

קורפוס המחקר כלל 272 פריטים עיתונאיים – כתבות חדשותיות ומאמרי דעה – שהתייחסו לפרויקט הביומטריה והתפרסמו בעיתונים הללו בשנים 2002–2015 (כלומר החל בשנה שבה הופיעה ההתייחסות הראשונה). הפריטים אותרו באמצעות שלוש שיטות משלימות שנועדו

45 ראו אצל Lischka, לעיל ה"ש 16; ואצל Kroener, לעיל ה"ש 16; ראו גם Kimmerling, לעיל ה"ש 20.

46 ראו אצל Kuehn, לעיל ה"ש 37; כן ראו Zizi Papacharissi & Maria de Fatima Oliveira, *News Frames Terrorism: A Comparative Analysis of Frames Employed in Terrorism Coverage in U.S. and U.K. Newspapers*, 13 INT. J. PRESS/POLITICS 52 (2008).

47 ראו אצל Lischka, לעיל ה"ש 16; Kroener, לעיל ה"ש 16.

48 ראו, באופן כללי, SHANTO IYENGAR, IS ANYONE RESPONSIBLE? HOW TELEVISION FRAMES .POLITICAL ISSUES, AMERICAN POLITICS AND POLITICAL ECONOMY SERIES (1991).

49 ראו אצל Wahl-Jorgensen & Hunt, לעיל ה"ש 34.

50 ראו MULLER, לעיל ה"ש 21.

51 ראו נתי טוקר "סקר TGI: ירידה בקריאת עיתונים; 'ישראל היום' עוקף את 'ידיעות' בסופ"ש" *The Marker* 20.7.2017. <https://goo.gl/S3vx5G>; ראו גם רפי מן ואזי לביאון דו"ח שנתי: התקשורת בישראל 2014, סדרי יום, שימושים ומגמות (המכון לחקר מדיה חדשים, פוליטיקה וחברה בבית הספר לתקשורת, אוניברסיטת אריאל, 2016).

להבטיח תוצאות מקיפות וממצות. ראשית, הקלדתי את מילת המפתח "ביומטרי*" במנועי החיפוש המקומיים של העיתונים כדי לאתר פריטים הכוללים הטיות שונות שלה;⁵² שנית, הקלדתי את אותה מילה במנוע החיפוש הכללי של גוגל והשתמשתי באסטרטגיית חיפוש המאפשרת התמקדות באתר ספציפי;⁵³ לבסוף ערכתי חיפוש נוסף במנוע החיפוש "דיגר" של קבוצת יפעת,⁵⁴ כדי לוודא שכל הפריטים הרלוונטיים אותרו. מתוך סך הפריטים שאותרו התמקדתי באלו שכללו התייחסות מפורשת לפרויקט הביומטריה (בניגוד לפריטים שעסקו במעקב ביומטרי כללי בישראל כמו, למשל, במקומות עבודה או בגאדג'טים ביומטריים).

2. תהליך הקידוד

הניתוח נערך באמצעות התוכנה Atlas.ti, והוא החל בקריאת עומק של הטקסטים ובקידוד יחידות הניתוח – מילים, משפטים, פסקאות או פריטים שלמים. קודים הם תגיות נושא שהחוקר "מדביק" ליחידות הניתוח כדי לאפיין אותן. בסך הכול ניסחתי יותר מחמישים קודים – חלק קטן מהם לפני תחילת הניתוח, בהתאם לסוגיות רווחות בספרות (כגון "פרטיות" או "אזרחות"), ורובם במהלך הניתוח, בהתאם לנושאים שנדונו בעיתונים. קודים שונים זה מזה בעלי זיקה רעיונית קובצו יחד ליצירת קטגוריות נושאיות רחבות, וכך התגבשו שמונה הנושאים המתוארים במאמר כמרכזיים בשיח העיתונאי הישראלי על הפרויקט. מאחר שיחידת ניתוח נתונה יכולה להיות מתויגת באמצעות כמה קודים יש חפיפה מסוימת בין הקטגוריות. כך, לדוגמה, למשפט "הדגימה הביומטרית היא מפתח ליצירת פרופיל מדויק וחודרני" הוצמדו שני קודים: "מיון חברתי (social sorting)" ו"פרטיות". בהתאם לכך שויך משפט זה לשתי קטגוריות: "השלכות שליליות של הפרויקט" (הקטגוריה הרחבה של הקוד "מיון חברתי" ושל קודים דומים בעלי קשר רעיוני) ו"פרטיות" (קוד שנהפך לקטגוריה עצמאית). ניתוח קטגוריאלי מקדים מאפשר למפות זירת שיח נתונה ולזהות דפוסים, ולכן הוא אמצעי נוח להתמודדות עם המסה הטקסטואלית המאפיינת את תקשורת המונים.⁵⁵ תהליך הניסוח של קודים וקטגוריות נמשך עד שאפשר להתאים כל טקסט חדש לקודים ולקטגוריות שכבר נוסחו.⁵⁶ בתום תהליך הקידוד הפקתי פלטים ובהם יחידות טקסט מסוגות לפי קודים. אלה נותחו בתוך הקשר ספציפי – הרעיון המתבטא בכותרת של הקוד. כך, לדוגמה, טקסטים שסווגו תחת הקוד "אזרחות" נותחו תוך התייחסות להשפעת הפרויקט על מערכת היחסים שבין המדינה לאזרחיה.

52 הקלדת כוכבית לפני מילת המפתח ואחריה (לדוגמה: *ביומטרי*) תחיל את החיפוש על המילה המופיעה בין הכוכביות, בתוספת אותיות המופיעות במקום הכוכביות ("הביומטרי", "ביומטריה" ועוד).

53 לדוגמה, כדי לחפש טקסטים שמופיעות בהם הטיות של המילה "ביומטרי" באתר Ynet יש להקליד בשורת החיפוש את הצירוף: [*ביומטרי *site:ynet.co.il].

54 מנוע זה מאפשר לערוך חיפוש של המידע שהתפרסם משנת 2006 ועד היום כמעט בכל אמצעי התקשורת בישראל, כולל בעיתונות המודפסת והמקוונת.

55 ראו DAVID DEACON ET AL., RESEARCHING COMMUNICATIONS: A PRACTICAL GUIDE TO METHODS AND MEDIA AND CULTURAL ANALYSIS (2nd ed., 2010).

56 ראו Norma Möllers & Jens Hälterlein, *Privacy Issues in Public Discourse: The Case* .of "Smart" CCTV in Germany, 26 INNOVATION: EUR. J. Soc. Sci. Res. 57 (2013)

3. ניתוח שיח

ניתוח שיח הוא חקר השימוש בשפה,⁵⁷ והוא כולל מגוון טכניקות פרשניות⁵⁸ לבחינת טקסטים בהקשרים חברתיים שונים זה מזה. המחקר הנוכחי משלב בין שתי גישות של ניתוח שיח. הראשונה מתמקדת בדרכים שבהן הטקסט הכתוב מאורגן ומתפקד, תוך התייחסות לשלושה רכיבים מרכזיים: וריאציה (variation), פונקציה (function) והבניה (construction). משמעות הרכיבים הללו היא שכאשר הדובר מנסח את הטקסט הוא בוחר באופן בלתי־נמנע באפשרות אחת מתוך כמה, בהתאם למטרות מסוימות (מודעות ולא מודעות) וכדי להבנות עולם חברתי מסוים. נדגים: "בשנים האחרונות ישראל מתמודדת עם תופעה קשה של זיוף תעודות זהות". ניסוח כזה מבנה זיוף תעודות זהות כתופעה ולא כמקרים, והוא כולל מילת תואר טעונה ("קשה") המבססת את הצדקת הפרויקט. וריאציה אחרת – ללא החלק המודגש – גם הייתה מאפשרת ליידע את הקוראים בדבר זיוף תעודות בישראל, תוך מילוי של פונקציה אחרת ותוך הבניה של מציאות אחרת, שאינה בהכרח מעודדת תמיכה בפרויקט. גם הבחירה ב"ישראל מתמודדת" מייחסת את הבעיה למדינה ולא למשטרה ובכך מעניקה לבעיה נופך לאומי ולא מנהלי. כפי שאראה בהמשך, ניסוח כזה – בשילוב עם אסוציאציות לאומיות אחרות – מאפשר להצדיק את הפרויקט בשם האיום על הביטחון הלאומי. הניתוח בגישה זו מבקש להאיר את הדרכים שבהן הטקסט עצמו מתאר, מסביר ומבנה רעיונות ומעשים, ואין הוא נדרש לעולם הפנימי של הדוברים.⁵⁹ בהתאם לכך, הניתוח צריך להיות מודע לשימוש הפונקציונלי בשפה ולמשמעות הבחירה ברכיבים מסוימים ולא באחרים.

הגישה הראשונה נטועה בפסיכולוגיה חברתית והגישה השנייה היא בלשנית בעיקרה. לפיכך, הניתוח בגישה השנייה מתמקד במבנה הדקדוקי של יחידות הניתוח ובמשמעויות שמבנים מסוימים מייצרים בהקשרים מסוימים. לפי גישה זו, לשפה יש שלוש פונקציות מרכזיות: אמירה, עשייה והווייה (language as saying, doing and being) ובהתאם לכך היא מאפשרת לדוברים ליידע אחרים, לבצע פעולות או להבנות זהויות. הטקסטים במחקר הנוכחי נותחו באמצעות 11 מתוך 27 כלי ניתוח המפורטים בספרו של ג'יימס פול ג'י (Gee).⁶⁰ כך,

57 ראו, באופן כללי, JAMES PAUL GEE, AN INTRODUCTION TO DISCOURSE ANALYSIS: THEORY AND METHOD (להלן: DISCOURSE ANALYSIS: THEORY AND METHOD (3rd ed., 2011)).

58 ניתוח איכותני־פרשני מהסוג המיושם במחקר זה מושפע מהרקע ומהמיצוב (positioning) של החוקר/ת. לדיון בסוגיה זו ובחשיבותה של רפלקסיביות במחקר שיח ראו Claire Ballinger, *Navigating Multiple Research Identities: Reflexivity in Discourse Analytic Research*, in REFLEXIVITY: A PRACTICAL GUIDE FOR RESEARCHERS IN HEALTH AND SOCIAL SCIENCES 66 (Linda Finlay & Brendan Gough eds., 2003).

59 ראו JONATHAN POTTER & MARGARET WETHERELL, DISCOURSE AND SOCIAL PSYCHOLOGY: BEYOND ATTITUDES AND BEHAVIOUR (1987).

60 ראו JAMES PAUL GEE, HOW TO DO DISCOURSE ANALYSIS: A TOOLKIT (2011) (להלן: DISCOURSE ANALYSIS: A TOOLKIT). הכלים שבהם נעשה שימוש במחקר: השלמת הקשר, מילים מרמזות, הזרה, נושא, דיבור-עשייה, אוצר מילים, כך-ולא-אחרת, אינטגרציה, נושא-מוטיב, הקשר רפלקסיבי ואינטר-טקסטואליות. ראו גם נספח 2 בעמ' 195, רשימת כלים מלאה והסבר תמציתי על כל אחד מהם.

למשל, "למרות המחאה, המאגר הביומטרי צועד קדימה". לפי כלי הניתוח "נושא-מוטיב" יש להבחין בין נושא תחבירי של משפט לבין המוטיב המרכזי שלו, שמהווה מסגרת הקשרית לפירוש המשפט. משפט הבנוי על פי בררת המחדל ה"ניטרלית" נפתח עם נושא תחבירי המשמש גם מוטיב מרכזי. כאשר הנושא התחבירי אינו פותח את המשפט, המידע הפותח יהווה מוטיב מרכזי – הקשר שדרכו ייבחן יתר המידע במשפט. בדוגמה שלעיל, המשפט אינו נפתח עם הנושא התחבירי ("המאגר הביומטרי") כך שהבשורה על התקדמות הפרויקט נבחנת בתוך הקשר מחאתי. במונחים שלעיל, ניסוח כזה אמנם מיידע את הקוראים בדבר ההתקדמות (saying), אך הוא גם ממסגר אותה בהקשר ספציפי (doing).

4. מאפייני העיתונים שנותחו

העיתון ישראל היום נוסד בשנת 2007 כעיתון יומי המחולק חינם, וכיום הוא העיתון הנפוץ ביותר הן בימי חול והן בסופי שבוע.⁶¹ העיתון נוסד על ידי איש העסקים שלדון אדלסון, המקורב לראש הממשלה בנימין נתניהו, והוא מאופיין בכתיבה חיובית עליו ובמתיחת ביקורת על מתנגדיו. לפי דוח התקשורת השנתי בישראל לשנת 2014, הגישה החיובית כלפי ראש הממשלה מאפיינת לא רק מאמרי דעה אלא גם ידיעות חדשותיות, כתבות ופרשנויות.⁶² הבחירה בעיתון ישראל היום מניחה שהקרבה למפלגת השלטון היא רלוונטית לסיקור של חוק שנוי במחלוקת, העומד במרכזו של מחקר זה. מאחר שהעיתון מחולק חינם, המהדורה המודפסת (הזמינה במלואה באתר) נחשבת למרכזית יותר ממקבילתה המקוונת,⁶³ ולכן זו המהדורה שנבחרה לניתוח.

לעומת ישראל היום, עיתון הארץ מזוהה עם הצד השמאלי של המפה הפוליטית⁶⁴ ונחשב לעיתון איכות שנקרא על ידי קובעי מדיניות.⁶⁵ מאפיין זה משתקף ברמת ההשכלה ובמשלח היד של קוראיו,⁶⁶ בפורמט הסולידי (broadsheet) המייחד אותו מיתר היומונים בישראל (שיוצאים לאור בפורמט של tabloid), בסלוגנים מוכרים שמלווים אותו בשנים האחרונות⁶⁷ ובהיותו היומון היחיד שגובה תשלום עבור תכנים מקוונים. אופיו זה מתבטא גם בתחקיר של העין השביעית בעניין היקף הפרסום הסמוי באתרי חדשות בישראל, ובו דורג העיתון במקום המכובד ביותר משום ש"זהו האתר שבו נעשים המאמצים הברורים ביותר לשמור

61 ראו טוקר, לעיל ה"ש 51.

62 ראו מן ולב־און, לעיל ה"ש 51.

63 ראו ועדת המדרוג למדידת נתוני גלישה באינטרנט דירוג אתרים וקבוצות 15.8.2013 <https://goo.gl/6NDZ3n> (להלן: ועדת המדרוג).

64 ניתוח של 315 מאמרי מערכת הראה שהם "עקביים ביותר בתמיכתם בנסיגה כמעט מוחלטת לקו הירוק, בקריאה לחזור למשא־ומתן המדיני, בנכונות לפנות התנחלויות ובהסכמה לחלוקת ירושלים"; ראו ארן ליבוי "זיגוג" העין השביעית 1.7.2002 <https://goo.gl/2KHxfP>.

65 ראו Sam N. Lehman-Wilzig & Michal Seletzky, *Hard News, Soft News: The Necessity and Utility of an Intermediate Classification*, 11 JOURNALISM 37 (2010).

66 ראו ערך "הארץ" בלקסיקון העין השביעית 2771 <https://www.the7eye.org.il/lexicon/2771>.

67 כך, לדוגמה, הסלוגן "עיתון לאנשים חושבים" נועד לשקף את אופיו הסולידי, בניגוד ל"ידיעות אחרונות" ו"מעריב" ש"נתפסו כצהובונים המעדיפים כותרות גדולות, אדומות וסנסציוניות". ראו יובל דרוור "קורצים בשתי עיניים" העין השביעית 13.8.2013 <https://goo.gl/iZk2tT>.

על העצמאות המערכתית ועל ההפרדה בין המערכת העיתונאית לחלק המסחרי".⁶⁸ עם זאת, שיעור החשיפה לעיתון הארץ יורד בעקיבות: במחצית הראשונה של שנת 2017 הוא עמד על פחות מ-4% בימי חול ועל 5% בסופי שבוע. למרות זאת, העיתון נבחר לניתוח הן כדי לתת ייצוג להשקפות פוליטיות מגוונות והן משום שהוא פונה לקהל יעד משפיע.

Ynet הוא אתר החדשות המרכזי בישראל. הנתונים האחרונים של ועדת המדרוג למדידה של נתוני גלישה באינטרנט הראו כי זהו האתר בעל שיעור החשיפה הגבוה ביותר בישראל מכלל אתרי החדשות, והשני מתוך שישים האתרים המדורגים.⁶⁹ בתחקיר שערך מגזין העין השביעית הוגדר Ynet כאתר הממוסחר ביותר בישראל וכארגון תקשורת שמאבד בהדרגה מצבינו העיתונאי.⁷⁰ לצורך המחקר הנחתי שהגישה הכללית של האתר כלפי סוגיות כמו פרויקט הבימטריה מושפעת מהסחור הקיצוני שמאפיין אותו בשנים האחרונות, ומהשיקולים הכלכליים שנלווים אליו, יותר מאשר מאידאולוגיה חברתית-פוליטית מוצקה המאפיינת את שני העיתונים האחרים. הבחירה לנתח את אתר החדשות ולהעדיפו על פני המהדורה המודפסת של ידיעות אחרונות נבעה הן מהירידה במרכזיותה של העיתונות המודפסת בישראל, כאמור לעיל, והן מהדירוג הגבוה של האתר בהשוואה לאתרי החדשות האחרים בישראל. אופיים של העיתונים – ובכלל זה שיעורי החשיפה אליהם, האידאולוגיה הפוליטית שעמה הם מזוהים והיקף הפרסום הנהוג בהם – מכתוב את העדפת הקהל⁷¹ ומגדיר את הקהל המדומיין שהכותבים והעורכים רואים לנגד עיניהם בזמן "יצירת הסיפור".⁷² בהתאם לכך אפשר להניח שהסיקור בעיתון הארץ יהיה ביקורתי בעיקרו, שהסיקור בישראל היום יתמוך בפרויקט ושהסיקור ב-Ynet יהיה ניטרלי בהשוואה לשניים האחרים.

ד. ביטחון, טכנולוגיה, אזרחות והתנגדות: הבניה של נרטיבים מתחרים

מתוך 272 הפריטים שנתחו, 41% הופיעו בעיתון הארץ, 34% הופיעו ב-Ynet ו-25% בישראל היום. התפלגות הפריטים לפי שנים מצביעה על שתי נקודות זמן מרכזיות שבהן התנהל שיח ער סביב הפרויקט: אישור הצעת החוק בקריאות שנייה ושלישית בשנת 2009 (31% מהפריטים) ותחילתה של תקופת המבחן בשנת 2013 (20% מהפריטים). הגישה העיתונאית הכללית כלפי הפרויקט, כפי שעולה מתרשים מס' 1, היא אמביוולנטית אך בעיקר שלילית: 65% מהפריטים בעיתון הארץ, 48% מהפריטים בישראל היום ו-43% מהפריטים ב-Ynet ביטאו גישה שלילית כלפי הפרויקט. הסיקור ב-Ynet הוא בעיקר ניטרלי (55% מהפריטים) ואילו ישראל היום בולט בגישתו החיובית (28% מהפריטים) בהשוואה לשני העיתונים האחרים (4% מהפריטים בממוצע). הערכה זו מבוססת על שלושה רכיבים. ראשית, הגדרתי

68 ראו ענת באלניט "אנשי השיווק של השנה" העין השביעית 18.1.2015. <https://goo.gl/1c5tBy>

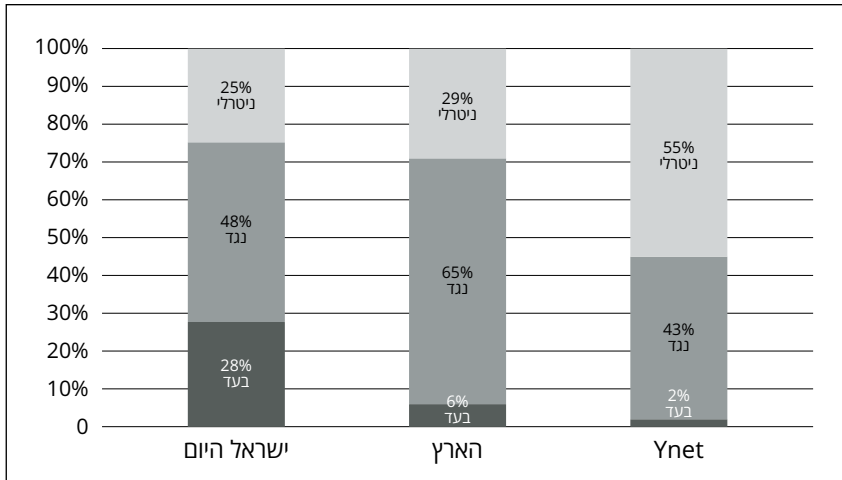
69 ראו ועדת המדרוג, לעיל ה"ש 63.

70 ראו באלניט, לעיל ה"ש 68.

71 ראו אצל JOHN E. RICHARDSON, ANALYZING NEWSPAPERS: AN APPROACH FROM CRITICAL DISCOURSE ANALYSIS (2007)

72 ראו Randall S. Sumpter, *Daily Newspaper Editors' Audience Construction Routines: A Case Study*, 17 CRIT. STUD. MEDIA COMMUN. 334 (2000)

את המסר הכללי של הכתבות כחיובי אם הן היו רק או בעיקר תומכות; כשלילי – אם הן היו רק או בעיקר ביקורתיות; או כניטרלי – אם הן היו רק אינפורמטיביות. שנית, הגדרתי את הכותרות של הכתבות כחיוביות, כשליליות, כניטרליות או כלא רלוונטיות בהתאם למדדים שהוצגו לעיל. שלישית, הגדרתי את מאמרי הדעה כבעלי גישה חיובית או שלילית. הגישה הכללית המדווחת פה מבוססת על שקלול של שלושת הרכיבים הללו.

תרשים מס' 1: הגישה הכללית המובעת בפריטים

על בסיס הקידוד של הטקסטים סיווגתי את השיח העיתונאי סביב הפרויקט לשמונה נושאים מרכזיים. שני הנושאים הראשונים מאירים את הפרויקט באופן חיובי: הראשון מדגיש את תרומתו לחוסן הלאומי של ישראל והשני משקף שיח אוטופי סביב טכנולוגיות ביומטריות. שני הנושאים העוקבים מציגים תמונה נגדית באמצעות התמקדות בהשלכות הבעייתיות של הפרויקט והדגשת ההתנגדות הציבורית כלפיו. מאמר זה מתמקד בארבעת הנושאים הללו, משום שארבעת הנושאים האחרים שזוהו במחקר – פרטיות, גוף וגופניות, הבחנה בין שני רכיבי הפרויקט והסבר מעמיק לקוראים – היו ניטרליים במובן הזה שהם שימשו הן את התומכים והן את המתנגדים,⁷³ או שניתוחם לא הצביע על דפוסים קבועים או לא העלה תובנות משמעותיות. בהינתן המחלוקת הציבורית שאפיינה את הפרויקט מאז תחילתו,⁷⁴ ההתמקדות בארבעת הנושאים הראשונים מאפשרת להאיר את המאבק בין נרטיבים מתחרים שהעיתונות הכתובה מקדמת וללמוד על עוצמתם היחסית ועל ה"סיפור" המועבר באמצעותם. לפני הצגת הממצאים אציין שהניתוח מבחין במידת האפשר בין כתבות חדשותיות למאמרי דעה. במקרים שבהם הפריטים לא הוגדרו כבידור על ידי מערכות העיתונים כחדשות

73 לדוגמה, המילה "פרטיות" הופיעה בפריטים רבים. בחלק מהם היא שימשה את המתנגדים (משום ששימוש במידע גופני מהווה הפרה של פרטיות) ובחלק אחר היא שימשה את התומכים (משום שמאגר ביומטרי עשוי למנוע גנבת זהויות הפוגעת בפרטיות).

74 ראו עניין נהון, לעיל ה"ש 7, בעמ' 2.

או כדעות – בעיה מוכרת המאפיינת אתרי חדשות מקוונים⁷⁵ – ניתחתי את הפריט ללא התייחסות לסוגו, ובהתאם לכך לא ביקשתי להפיק משמעויות בנוגע להבדל בין חדשות ודעות.

1. תרומתו של פרויקט הביומטריה לחוסן הלאומי של ישראל: הבניה של סכנות ואיומים

בהתאם לספרות העוסקת במעקב הגדרתי שלושה איזמים של חוסן לאומי: פשע פלילי,⁷⁶ טרור לאומי⁷⁷ והגירה.⁷⁸ הניתוח העלה היבט רביעי שאינו רווח בספרות על מעקב – אסונות טבע. תרומתו של פרויקט הביומטריה לחוסן הלאומי של ישראל באמצעות התמודדות עם ארבעת האיומים הללו אמנם נדונה בהרחבה בכל העיתונים, אך זכתה להתייחסות נרחבת במיוחד בישראל היום (30% מכלל הפריטים לעומת 11-12% בעיתונים האחרים), תוך התייחסות לשתי סוגיות מרכזיות: זיוף מסמכים וקיומו של מצב חירום.

(א) זיוף מסמכים כאיום לאומי-ביטחוני

זיוף של תעודות זהות ודרכונים מתואר באמצעות מגוון של מילות תואר ודימויים, במיוחד בישראל היום וב-Ynet. לדוגמה: "בשנים האחרונות מתמודדת ישראל עם תופעה קשה [...] (י, 1) ועם "זיוף סיטוני של תעודות [...] וגניבת זהויות שהיתה למכת מדינה" (י, 4). הפריטים הללו מתארים "תרבות זיופים" (y, 4) המהווה [...] אבן שואבת לאלמנטים לא רצויים מבפנים ומן החוץ בהיקפים מדהימים" (י, 5) ומשמשת "כר פורה למירמה, להתחזות, למעשים פליליים ולפגיעה בביטחון המדינה" (י, 20).⁷⁹

הסיקור התקשורתי של מעקב מלווה פעמים רבות בהבניה של סכנות.⁸⁰ הציטוטים שלעיל מראים כי השיח העיתונאי בישראל מבנה סכנות ואיומים בתוך הקשר לאומי: בין היתר, זיוף של מסמכים ממוסגר כאיום של "אלמנטים מן החוץ" ולכן הוא מתואר כ"מכת מדינה" ונקשר לפגיעה בביטחונה. בהתאם לכך, האחריות להתמודדות עם האיום מוטלת על ישראל כישות מדינית-לאומית ולא על רשויות מנהליות ספציפיות כמו המשטרה. טקסטים אחרים קושרים באופן מפורש יותר בין התופעה המנהלית לבין קיומו של איום לאומי-ביטחוני: "קיימת סכנה שאלפי אנשים יסתובבו בעולם, לרבות איראנים, עם דרכונים

75 ראו Byron Calame, *Drawing a Clearer Line Between News and Opinion*, N.Y. TIMES, (Sep. 24, 2006), <https://goo.gl/871KGM>.

76 ראו Kevin D. Haggerty, *Surveillance, Crime and the Police*, in ROUTLEDGE HANDBOOK לעיל ה"ש 17, בעמ' 235.

77 ראו Torin Monahan, *Surveillance and Terrorism*, in ROUTLEDGE HANDBOOK לעיל ה"ש 17, בעמ' 285.

78 ראו Mark Andrejevic, *Ubiquitous Surveillance*, in ROUTLEDGE HANDBOOK לעיל ה"ש 17, בעמ' 91.

79 ההפניות לטקסטים המקוריים מאורגנות כך: הסוגריים שמופיעים לאחר הציטוט כוללים את האות הראשונה של העיתון שממנו לקוח הציטוט (ה = הארץ, י = ישראל היום, y = ynet) ואת המספר הסידורי של הפריט. הפרטים המלאים, על פי המספר הסידורי, מופיעים בנספח מס' 1. ההדגשות בציטוטים הוספו ואינן מופיעות בטקסטים המקוריים.

80 ראו TORIN MONAHAN, *SURVEILLANCE IN THE TIME OF INSECURITY* (2010).

ישראלים מזויפים" (י, 12); וברוח דומה: "בתאילנד נמכרים דרכונים ישראלים על ידי יוצאי איראן" (y, 8). ציטוטים אלה תומכים בהבניית התכנית כ"פרויקט בעל משמעות לאומית רחבה" (y, 2), שנועד לתת מענה ל"אינטרס הלאומי רב-המשמעויות החבוי מאחורי המהלך החשוב והקיומי הזה" (י, 5).

(ב) הבניה של מצב חירום לאומי

בצד תיאור הזיופים כבעיה לאומית-ביטחונית יש התייחסויות רבות למצב חירום לאומי, באופן שמעצים את האיום על ישראל. התייחסויות אלה מאפיינות בעיקר את ישראל היום (17% מכלל הפריטים), מופיעות במידה פחותה ב-Ynet (9%) ורק לעתים נדירות בהארץ (פחות מ-4%), והן נעשות בשתי דרכים מרכזיות. הראשונה כוללת אזכור מפורש של המילה "חירום" כגון "המאגר הביומטרי יעזור לזהות גופות בעת חירום" (י, 17) או "ברחובות המדינה [...] נוצר מצב חירום" [...] "והסיכוי היחיד להוריד את רמת להבות הפשיעה הוא במתן כלים למלחמה בה: [...] יותר אמצעים טכנולוגיים כהאזנות סתר ומאגר ביומטרי" (י, 13). הדרך השנייה מתייחסת לאירועים שהקוראים מוזמנים לזהות כמצבי חירום המאיימים על החוסן הלאומי: "מי יודע להגיד שאין פה אלפי מחבלים, מסתובבים רדומים ומחכים ליום פקודה?" (y, 20), "המידע הביומטרי [...] יוכל לתת מענה במקרים של אסון המוני" (y, 3) או "פגיעה מוראלית אנושה בחוסן הלאומי במצבי דחק" (י, 24). את המרכזיות של מוטיב מצב החירום בשיח העיתונאי יש לפרש על רקע מצב החירום המוכרז בישראל דרך קבע מיום הקמתה. כפי שהצעתי במקום אחר,⁸¹ מצב החירום המתמשך בישראל והשיח הביטחוני שנלווה לו מפרים זה את זה ויחד מעניקים הכשר לפרקטיקות שנויות במחלוקת כמו התכנית להקמת מאגר ביומטרי.

הנתיחות העלה שתי אסטרטגיות מרכזיות שבאמצעותן מצב החירום מועצם. ראשית, יש הפרדה "בינינו" לבין אלו המסומנים כ"אחרים". הפרדה זו רווחת בכל העיתונים והיא מבוססת הן על אמצעים תחביריים כמו שימוש בכינויי גוף (הבחנה בין "אנחנו" ל"הם") והן על אמצעים תוכניים, שתפקידם לסמן את האחר כמי שמנסה לחדור לתחום הקולקטיבי המשותף ולחבל בו. לדוגמה: "כבר בחודשים הראשונים להפעלתה לכדה (המערכת) עשרות [...] מבוקשי פח"ע שנעו בחוצותינו" (י, 5); "אם יש אמצעי טכני [...] היכול למנוע מגורמים עוינים כניסה לישראל ואפשרות לנוע בה באין מפריע [...] יש לברך על קיומו ולמהר להשתמש בו" (ה, 4); "ישראל פרוצה לכל רוח כיום. מחבל יכול להיכנס, לחיות כאן בשקט [...] המטרה של הפקת התעודות היא לדעת מיהו ישראלי באמת" (y, 9). ההבחנה "בינינו" ל"בינם" באמצעות שימוש בכינויי גוף (אנחנו-הם) ובאמצעות הפרדה מרחבית (כאן-שם) היא אסטרטגיית שיח נפוצה,⁸² שזוהתה כאחת מתוך חמש מסגרות דיווח כלליות בסקיור חדשות.⁸³ מחקרים עדכניים שבחנו ייצוגים של מעקב בעיתונות הכתובה הראו שאסטרטגיה

81 ראו מרציאנו, לעיל ה"ש 8.

82 ראו Teun A. van Dijk, *Ideology and Discourse Analysis*, 11 J. POLITICAL IDEOL. 115 (2006).

83 ראו W. RUSSELL NEUMAN et al., COMMON KNOWLEDGE: NEWS AND THE CONSTRUCTION OF POLITICAL MEANING (1992).

זו שימשה להצדקת פרקטיקות של מעקב בכמה הקשרים – הן בתגובה למתקפת הטרור בלונדון בשנת 2005⁸⁴ והן בתגובה לחשיפות של אדוארד סנוון.⁸⁵ הבניית האיום שלפיו "הם" יחדרו למרחב "שלנו" ויחיו בו ללא ידיעתנו נמצאה במחקר נוסף, שהראה כי ההבחנה בין "אנחנו" ל"הם" שימשה אסטרטגיה רטורית מרכזית לתיאור טכנולוגיות מעקב כאמצעי המאפשר לחשוף ש"הם" חיים "בתוכנו".⁸⁶ חוקרים אחדים עמדו על הבחנה זו במונחים של ידידים ואויבים⁸⁷ והראו כיצד השימוש באסטרטגיה זו (אנחנו-הם) "הוביל ליצירה של אויב".⁸⁸ האסטרטגיה השנייה להעצמה של מצב החירום היא טיפוח של שותפות-גורל לאומית. אסטרטגיה זו רווחת בעיקר בישראל היום (7% מכלל הפריטים) ובמידה פחותה ב-Ynet (3% מכלל הפריטים), והיא ממשיכה את קודמתה במובן הזה שהיא מבוססת על שיח מוגבר של "אנחנו", הכולל התייחסות לאירועים ולסמלים לאומיים שנחקקו בזיכרון הקולקטיבי הישראלי ומדגישים את שותפות-הגורל. כך, לדוגמה, מוזכרת "אוירת הנכאים הקשה בכל הנוגע למלחמת יום כיפור" (י, 5) בהקשר של תרומתו הפוטנציאלית של המאגר לזיהוי חללים. ההתייחסות לאירועים ולסמלים לאומיים כוללת מילים וביטויים השמורים בתרבות הישראלית להקשרים מסוימים כמו מלחמות ואבל לאומי, למשל: "האומה מקוננת על הפשיעה" (י, 3). בחלק גדול מהמקרים התייחסויות אלו כוללות מוטיב של קרבנות: "מי כמונו, למרבה הצער, יודע עד כמה בארץ המיוסרת שלנו [...] (י, 5) וכן "מה לעשות שישראל אינה נירזילנר, האיומים הקיומיים מן החוץ – כולל טרור – הם לחם חוקנו" (י, 24). בדומה לעיסוק בזיוף מסמכים, גם העיסוק במצב החירום מתכתב עם היבטים של לאומיות כגון איומים על הלאום ("מחבלים", "מבוקשי פח"ע"), סמלים לאומיים ("יום כיפור") והתייחסות למדינה עצמה ("האומה מקוננת", "ארץ מיוסרת"). קונבוי (Conboy) הראה כי עיתוני טבלואיד המקורבים לשלטון (כמו ישראל היום, שממנו לקוחים רוב הציטוטים שהובאו לעיל על אודות מצב החירום) נוטים להפיץ אידאולוגיה של לאומיות. לטענתו, שימוש עקיב במילים ובביטויים בעלי קונוטציה של לאומיות עשוי "לחזק את הקהילה הלאומית באופן פופוליסטי" באמצעות פנייה לקהילה מדומיינת של קוראים.⁸⁹ על רקע זה אפשר לפרש את ההתייחסות הנרחבת לשותפות-גורל לאומית כאמצעי אסטרטגי להצדקת הפרויקט.

לסיכום הנושא הראשון: השיח העיתונאי סביב פרויקט הביומטריה מדגיש את תרומתו לחוסן הלאומי באמצעות הבניה של איומים וסכנות – הן בנוגע לזיוף מסמכים והן בנוגע

-
- 84 ראו אצל Kroener, לעיל ה"ש 16.
- 85 ראו Branum & Charteris-Black, לעיל ה"ש 16.
- 86 ראו, באופן כללי, Rachel L. Finn & Michael McCahill, *Representing the Surveilled: Media Representations and Political Discourse in Three UK Newspapers*, in POLITICAL STUDIES ASSOCIATION CONFERENCE PROCEEDINGS 121 (2010).
- 87 ראו CARL SCHMITT, THE CONCEPT ; ZYGMUNT BAUMAN, MODERNITY AND AMBIVALENCE (1993) 87 OF THE POLITICAL (1996).
- 88 ראו, למשל, Ivan Leudar et al., *On Membership Categorization: 'Us', 'Them' and 'Doing Violence' in Political Discourse*, 15 DISCOURSE SOC. 243, 245 (2004).
- 89 ראו אצל MARTIN CONBOY, TABLOID BRITAIN: CONSTRUCTING A COMMUNITY THROUGH LANGUAGE 49 (2006).

לקיומו של מצב חירום. הבניה זו מאפשרת לבסס את הפרויקט כפתרון לאיומים ולמסגר אותו כ"אבן דרך חשובה", כ"מהפכה" (י, 6) ואף כ"הסיכוי היחיד" (י, 13) להתמודדות עמם. הצגת הפרויקט ככלי יעיל ואף בלעדי להתמודדות עם האיומים המובנים בשיח העיתונאי עצמו עולה בקנה אחד עם האהדה לטכנולוגיות ביומטריות, שעומדת במרכז הנושא הבא.

2. היחס לטכנולוגיות ביומטריות

השיח העיתונאי סביב הפרויקט כולל תיאור אוהד של טכנולוגיות בכלל, והוא מבנה את עוצמתן של טכנולוגיות ביומטריות בפרט בשלוש דרכים מרכזיות: (א) הדגשת אמינותן ויכולותיהן המוחלטות; (ב) אידיאליזציה והאנשה שלהן; (ג) קידום שיח של מומחיות טכנולוגיות.

(א) אמינות

הדיון בטיבן של טכנולוגיות בכלל ושל טכנולוגיות ביומטריות בפרט מתמקד בשני נושאים קרובים: מאמצי האבטחה של המאגר ושל מסמכי הזיהוי הביומטריים (בממוצע 10% מהפריטים), ולעומתם – הפגיעות האפשריות של הפרויקט (בממוצע 17% מהפריטים). השיח סביב שני אלה מתייחס לשלושה רכיבים מובחנים: מסמכי הזיהוי, המאגר הביומטרי והסוכנים האנושיים המעורבים בפרויקט.

העיסוק במאמצי האבטחה מלווה בכל העיתונים בטון פסקני המייחס לטכנולוגיה יכולות מוחלטות: "תעודת הזהות החכמה מכילה אמצעי אבטחה גלויים וסמויים רבים, שאינם ניתנים לזיוף" (י, 19); "תעודה ייחודית, שאי אפשר לזייף" (ה, 13); "בכך יהפכו תעודות הזהות לבלתי ניתנות לזיוף" (y, 2); "בכך, יבוא הקץ לתופעת זיופי התעודות" (ה, 10); "[...] ימנע כליל תופעה של כפל זהויות" (י, 22); "עשרה מנגנוני אבטחה שונים, אשר נועדו למנוע את פריצת המאגר" (y, 20) ועוד. ציטוטים אלה מתארים יכולת טכנולוגית בלתי מסויגת שבכוחה להצדיק את הפרויקט: "מניעה ודאית של זיוף תעודות ודרכונים היא סיבה מספקת לקבל בברכה את החידוש" (ה, 4).

כפי שאפשר לראות בציטוטים, מאמצי האבטחה נדונים בעיקר בנוגע למסמכי הזיהוי ולמאגר הביומטרי; לעומתם, פגיעותו של הפרויקט נדונה בעיקר בנוגע לסוכנים אנושיים, תוך הדגשת תרחישים של הדלפה או שחיתות הקשורות לבעלי גישה: "הסכנה האמיתית טמונה בדליפה מבפנים" (ה, 21); "ההיסטוריה מלמדת שאי אפשר להגן על מערכות מפני מפעיליהן" (ה, 26); "שוטרים שמקבלים שכר מינימום יעבירו אותו לחברות פשע, עובדי משרד הפנים בשכר מינימום יכניסו לשם אנשים כזהות בדויה" (ה, 33). הבחנה זו – שקושרת בין אבטוח לטכנולוגיה ובין פגיעות לאנשים – מאשררת את עוצמתן של טכנולוגיות ביומטריות, משום שהיא רומזת שהחוליה החלשה בשרשרת האבטחה היא בהכרח אנושית, ובכך היא מבטלת את האפשרות לקיומה של חולשה טכנולוגית.⁹⁰

90 בהקשר זה יש חלוקה בין כתבות חדשותיות לבין מאמרי דעה. מעט הטקסטים שכוללים ערעור מפורש על השיח האומניפוטנטי מופיעים בעיקר במאמרי דעה. לדוגמה: "בתוך זמן לא רב יצליחו עבריינים לעקוף את מערכת הזיהוי הביומטרי ולשכפל – או לשבש – אותה" (י, 4); "טענת מומחי אבטחה בעולם – כי אין מנעול שלא ניתן לפריצה – נכונה גם בישראל" (י, 9); "כל מאגר, מאובטח ככל שיהיה, עלול להיפרץ או לדלוף" (ה, 2); "כל מאגר מידע דינו

האמינות הבלתי-מסויגת המיוחסת לטכנולוגיה נרמזת גם בטיעונים ביקורתיים שדווקא מערערים על חסינותו של המאגר, אך מבנים בעקיפין את עוצמתה של הטכנולוגיה: "מתכנני המאגר ומשווקיו יכולים להתהדר בטכנולוגיות ההגנה החדשניות ביותר, להישיר מבט למצלמות ולדבר בקול בוטח על 'בקרת גישה', 'סביבת מחשוב מאובטחת ומפוקחת' ועל 'המומחים הגדולים בתחום'. אבל ההיסטוריה מלמדת שאי אפשר להגן על מערכות מפני מפעיליהן" (ה, 26). הפסקה נפתחת בהצגת רכיבים טכניים – טכנולוגיות הגנה חדשניות, בקרת גישה וסביבת מחשוב מאובטחת – שנדמים תחילה כמקור החולשה ולכן כיעד המרכזי לביקורת. על רקע זה בולט במיוחד הסיפא, המסמן דווקא את הגורם האנושי כחולשה האפשרית היחידה.

(ב) האנשה ואידאליזציה

פריטים עיתונאיים רבים מתארים את המערכות הטכנולוגיות שהפריקט מבוסס עליהן באופן מאניש, הן באמצעות ארגון תחבירי מסוים והן באמצעות תוכן מפורש. משפטים כמו "המאגר הביומטרי יקצר את משך התפקוד של רוצחים ועברייני מין" (י, 21) נראים שגרתיים ולא מכוונים, אולם השימוש במאגר הביומטרי כנושא תחבירי וכסוכן פעיל – ולא ככלי עזר המופעל על ידי הרשויות – מייחס לטכנולוגיה סוכנות (agency) ואחריות, ולכן הוא מתפקד כאמצעי רטורי המעצים את יכולותיה.⁹¹

במקרים אחרים הטכנולוגיה מואנשת באמצעות מסרים מפורשים יותר: "שלא כמו מערכות זיהוי המבוססות על סיסמה או על חפץ כלשהו, מערכות ביומטריות צריכות לקבל החלטות על סמך התאמות לא מושלמות" (y, 7). נוסף על הארגון התחבירי המאפשר לייחס לטכנולוגיות ביומטריות סוכנות, הן מתוארות כמערכות שצריכות לקבל החלטות ולא כמערכות שמתוכננות לעשות זאת – והרי צורך הוא מאפיין אנושי בעיקרו. מלבד זאת, קבלת החלטות היא תהליך קוגניטיבי-אנושי הכרוך בהפעלת שיקול דעת שבכווח להתמודד עם אתגרים מתוחכמים ("התאמות לא מושלמות"). ניסוח חלופי, שאינו כרוך בהאנשה של טכנולוגיות ובו-בזמן שומר על התחכום שמאפיין אותן, יתאר אותן כמערכות ש"מתוכננות לאמת זהויות". ניסוח כזה מבוסס על לשון סבילה ורומז לקיומו של סוכן אנושי שמתכנן ומפעיל את הטכנולוגיות. אמנם "אימות זהות" הוא הליך טכני המבוסס על פעילות אלגוריתמית, אולם בניגוד ל"קבלת החלטות" הוא נעדר אוסציאציות של שיקול דעת.

האנשה של טכנולוגיות היא חלק ממגמה רחבה יותר של אידאליזציה המתבטאת, בין היתר, בציטוט שלהלן: "מערכות אלו אמנם רחוקות משלמות אך אין ספק שהיום, כשהחיישנים כבר זולים והמיקרו-מעבדים רבי-עצמה, הטכנולוגיה הביומטרית תלך ותתפשט" (y, 7). בקריאה ראשונה מתקבל הרושם שאמירות ביקורתיות מסוג זה מערערות על עוצמתן של

להיפרץ" (ה, 23); "אין דרך מושלמת להגנה על מידע" (y, 13) ועוד. במילים אחרות, בדיווח החדשותי הטכנולוגיה מתוארת כאמצעי של אבטחה והגנה ואילו שחקנים אנושיים מתוארים כמנוחים של פגיעה והדלפה. הערכוב בין שני הדפוסים הללו – שכרוך בהכרח בערעור על השיח האומניפוטנטי באמצעות התייחסות לחולשה טכנולוגית – שמור למדור הדעות.

91 ראו, למשל, Renee R. Anspach, *Notes on the Sociology of Medical Discourse: The Language of Case Presentation*, 29 J. HEALTH SOC. BEHAV. 357 (1988).

טכנולוגיות ביומטריות; אולם תיאורן במונחים של "שלמות" והערכתן לפי מידת הקרבה או המרחק ממנה מרמזים על האופן שבו העיתון תופס את הטכנולוגיות הללו ומבנה אותן עבור הקוראים: מערכות שבנסיבות מסוימות עשויות לתפקד באופן מושלם. ההתייחסות לטכנולוגיות ביומטריות במונחים של שלמות פוטנציאלית עולה בקנה אחד עם השיח המאניש ועם הבנייתן כאמינות.

(ג) מומחיות טכנולוגית

פריטים רבים כוללים הטיות של המילה "מומחיות": 20% מכלל הפריטים ב-Ynet, 15% בעיתון הארץ ו-8% בישראל היום. ניתוח האזכורים הללו העלה שלושה סוגים של מומחיות: הראשון מתייחס למומחי טכנולוגיה ובמסגרתו רווחים צירופים כגון "מומחי אבטחת מידע", "מומחי מחשבים", "מומחי הצפנה" ו"מומחי תוכנה חופשית". סוג המומחיות השני מתייחס למומחים "חברתיים" והוא כולל את הצירופים "מומחי פרטיות", "מומחי משפט" ו"מומחי חופש מידע". סוג המומחיות השלישי מתייחס למומחיות באופן כללי.

השיח העיתונאי מעניק עדיפות ברורה למומחיות טכנולוגית,⁹² הן מבחינת היקף הסיקור והן מבחינת אופיו, אף שנמצאו הבדלים משמעותיים בין העיתונים. ב-Ynet, 95% מהאזכורים מתייחסים למומחיות טכנולוגית וכל השאר – למומחיות כללית, ומומחיות חברתית נעדרת כליל מהשיח; בישראל היום, כ-75% מהאזכורים מתייחסים למומחיות טכנולוגית ורק אזכור אחד מתייחס למומחיות חברתית – "מומחה להגנת הפרטיות ולדיני טכנולוגיה ואינטרנט" (י, 18); בעיתון הארץ שני סוגי המומחיות מקבלים אותו יחס: 40% מהפריטים מתייחסים להקשר הטכנולוגי, 40% – להקשר החברתי, וכל השאר עוסקים במומחיות כללית.

השוואה של שיח המומחיות ב-Ynet ובהארץ – שני העיתונים המתייחסים למומחיות בדרכים השונות ביותר זו מזו – מאירה את הדרכים שבהן מומחיות טכנולוגית מובנית ומקבלת עדיפות: ב-Ynet רווחים אזכורים כגון "התנגדות עזה בקרב מומחי אבטחת מידע ופעילים למען פרטיות" (y, 17) או "משפטנים ומומחי טכנולוגיה" (y, 11). כלומר, אנשי אבטחת מידע וטכנולוגיה מתוארים כמומחים ואילו אנשי פרטיות ומשפט מתוארים כפעילים. הסמיכות שבין המומחים לפעילים מבנה את המדרג ביניהם. לשם השוואה, בעיתון הארץ הם מתוארים כ"מומחי פרטיות" (ה, 11) וכ"מומחי משפט" (ה, 6).

העדיפות שהשיח העיתונאי מעניק למומחיות טכנולוגית חשובה משתי סיבות. ראשית, ההישענות על מומחי טכנולוגיה כמקור של סמכות מקצועית מעורדת שיח פרופסיונלי שבמסגרתו המאגר נדון במונחים מדעיים, טכניים ואובייקטיביים-לכאורה – ובכך מצטמצמת האפשרות לדיון ביקורתי בהיבטים חברתיים ואתיים. ההתעלמות מהיבטים אלה זוהתה במחקרים נוספים שבהם נבחן הסיקור החדשותי על מעקב. מחקרים אלה הצביעו על סיקור חיובי בעיקרו, שכלל דיון מצומצם בנוגע להשלכות החברתיות והאתיות של מעקב בבריטניה,⁹³ וכן על שיח דל וטכני על אודות מעקב בקנדה, המבוסס על מסגור אפיונרי

92 ראו, באופן כללי, Thomas Petermann et al., *Biometrics at the Borders – The Challenges*, ראו, באופן כללי, *of a Political Technology*, 20 INT'L REV. L. COMPUTERS & TECH. 149 (2006).

93 ראו Kroener, לעיל ה"ש 16.

ונטול הקשר.⁹⁴ השיח הטכני והדל, טענו החוקרים, עלול להגביל את יכולתם של הקוראים להבין את ההשלכות הרחבות של מעקב; כמו כן, בהנחה שתווית המומחיות מבטאת יוקרה מקצועית וחברתית, אפשר לומר שרוב הטקסטים שעוסקים בפרויקט הביומטריה הישראלי משקפים הערכה ברורה לאנשי טכנולוגיה, ובכך הם מסבירים את היחס האוהד לטכנולוגיה בעיתונות ואת האידאליזציה שלה.

אם כן, השיח העיתונאי סביב הפרויקט מציע תיאור אוהד של טכנולוגיות בכלל ושל טכנולוגיות ביומטריות בפרט, שבמסגרתן הן מובנות כאמינות. התיאור האוהד וההבניות המבוססות עליו תומכים במגמה שעלתה מניתוח הנושא הראשון, ומקדמים תפיסה שלפיה פרויקט הביומטריה הוא פתרון אידאלי להתמודדות עם סכנות ואיומים למיניהם.

3. אזרחות בעידן הביומטרי

במסורת הליברלית, רעיון האזרחות מבטא אמון בין המדינה לאזרחיה משום שהוא מתייחס למערכת של חובות וזכויות אזרחיות, חברתיות ופוליטיות.⁹⁵ כרבע מכלל הפריטים שנותחו (23-24%), בהיקף דומה בשלושת המקורות, מתייחסים לאזרחות במובן זה. בכלם מתואר כרסום בתפיסת האזרחות המסורתית הנובע מהשקפה של פרויקט הביומטריה. הניתוח העלה שלוש קטגוריות מרכזיות בנוגע לאזרחות: הראשונה מתייחסת לתיאור של המדינה, השנייה – לתיאור האזרחים והשלישית – להשלכות ההקמה של מאגר ביומטרי על מערכת היחסים ביניהם.

המדינה מתוארת באמצעות מגוון דימויים ומטאפורות המבנים אקלים של מעקב, פיקוח ומשטור. מטאפורת "האח הגדול" קיבלה בולטות טכנית ותוכנית הן בכתבות חדשותיות והן במאמרי דעה. מבחינה טכנית, חלק מהפריטים כוללים כותרת גדולה ושחורה על רקע לבן כגון "האח הגדול יפקח עין", בליווי פתיח המכריז "מישהו עוקב אחריכם" (י, 1), או כותרת המצהירה "כל מה שרצית לדעת על המאגר הביומטרי (אבל פחדת לשאול את האח הגדול)" (ה, 73). מבחינת התוכן, ההקשר שבתוכו הוצגו המטאפורות הללו מציע מסגרת פרשנות שלילית של מעקב ופיקוח: "האח הגדול מגיע לישראל" (ה, 11); "האח הגדול כבר כאן" (ה, 1); "מדינת האח הגדול" (י, 14; ה, 14), "האח הגדול משתכלל" (י, 2), "האח הענק" (ה, 2), "האח הגדול עובד שעות נוספות" (י, 4), "האח המפחיד ישגיח עלינו" (י, 9), "חברת מעקב שבה האח הגדול יודע עלינו הכל" (y, 10), "יצירת תחושה של אח גדול ומעקב תמידי בידי המדינה" (y, 18), "האח הגדול לא רק יראה הכל, אלא גם ישמע וידע איפה אנו נמצאים בכל רגע נתון" (י, 15), "האח הגדול של ג'ורג' אורוול היה מפחד להעלות על הדעת שימוש באמצעים כאלה" (ה, 19) ועוד.

טקסטים אחרים מזמינים את הקוראים לפרש את מטאפורת "האח הגדול" בתוך הקשר רחב יותר, שבמסגרתו המדינה מתוארת כ"קצת פחות דמוקרטית, ובטח שלא מתוקנת" (י, 25), כ"מדינה המובילה בעולם בבילוש אחר אזרחיה" (ה, 30), כ"דמוקרטיה הראשונה שהופכת את אזרחיה לשפני ניסיונות" (y, 12) וכמדינה בעלת "כוח בלתי מרוסן" (י, 20)

94 ראו Greenberg & Hier, לעיל ה"ש 18.

95 ראו, באופן כללי, THOMAS H. MARSHALL, CLASS, CITIZENSHIP, AND SOCIAL DEVELOPMENT: ESSAYS (1964); וגם KEITH FAULKES, CITIZENSHIP (2000).

ובצדה אזהרה ש"מידע הוא כוח, וכוח מוחלט משחית באופן מוחלט" (ה, 5). תיאורים קיצוניים יותר מתייחסים למדינה כחלק מ"מדינות מסך הברזל החשוכות של שנות ה-50" (י, 9), כמדינה שהולכת "למחוזות של אמא רוסיה" (י, 10) וכ"מדינת משטרה" (ה, 5; y, 12) הנהפכת בהדרגה ל"חברת מעקב" (ה, 29; y, 10). תיאורים אלה עומדים בניגוד מוחלט לדימוי של המדינה הליברלית, כפי שתוארה באמנה החברתית שניסחו כמה מהפילוסופים הגדולים של המאות השבע-עשרה והשמונה-עשרה כמו רוסו, לוק והובס.

על רקע תיאור זה של המדינה כולטים שלושה תיאורים רווחים של האזרחים: תמימים, חפים מפשע ועל דרך השלילה – לא-עבריינים. הפער שבין הדימוי הדיקטטורי והכוחני של המדינה לבין הדימוי התמימים והפגיע של האזרחים פותח פתח לדיון בהשלכות של פרויקט הביומטריה על האזרחים ועל רעיון האזרחות. השלכות אלה מתוארות במונחים של "איסוף מידע פולשני גם על מי שאינם עבריינים" (י, 9), תוך התייחסות לחששות מכך ש"המאגר הביומטרי יהפוך את האזרח לשקוף" (ה, 13), כמו גם מכך ש"טביעות האצבע במאגר [...] יהפכו את כל התושבים לחשודים בכוח" (י, 7), ל"עבריינים בפוטנציה" (ה, 3) ול"פושעים פוטנציאליים בעל כורחם" (y, 5), "בדיוק כמו חשודים בתחנת משטרה" (y, 10). ככלל, טקסטים אלה מבטאים חשש מכך ש"הסתמכות יתרה על המאגר הביומטרי עלולה [...] לטרטר חפים מפשע שימצאו עצמם חשודים בביצוע עבירות חמורות" (י, 4).

השיח העיתונאי מתאר ולמעשה מזהיר מפני ארבע פרקטיקות מעקב שהמדינה תוכל להפעיל על אזרחיה בסיוע המאגר הביומטרי. הפרקטיקה הראשונה מתייחסת למקבצי מעקב (surveillant assemblage) – מונח המתאר את נטייתם של מדינות וארגונים למזג מערכות מעקב מכמה סוגים כדי להעצים את הפיקוח על פרטים ואוכלוסיות.⁹⁶ הפרטים שעסקו במקבצי מעקב התייחסו ל"איסוף נתונים דיגיטלי ונוח מכמה מקורות ואפשרות להצליב מידע ממקורות ומגופים שונים באופן מהיר" (y, 1), לכך ש"צבירת המידע הביומטרי על אדם גם תאפשר הצלבתו עם מאגרים דומים כמו גם עם כל מידע אחר הקיים עליו במאגרי מידע שונים" (y, 1), ל"אפשרות לאיחוד מידע אישי בין מאגרים שונים" (ה, 2), ל"יכולת לקשר נתונים", ל"יכולת של חברת האשראי לקבל מידע ממקומות אחרים" (ה, 20) ועוד. הפרקטיקה השנייה מתייחסת למעקב המבוסס על רישות המרחב הציבורי.⁹⁷ ציטוטים בקטגוריה זו קובעים ש"הרחובות שלנו [...] מרושתים יותר ויותר באמצעי מעקב" (ה, 19) שמתעדים "בזמן אמת כל תנועה" (ה, 10); הם מזהירים מפני "פריסה הולכת ומתרחבת של מצלמות אבטחה במקומות ציבוריים" (ה, 12) ומנבאים ש"יהיה ניתן לדעת איפה אנשים הסתובבו על פי צילום מרוחק באמצעות מצלמות אבטחה" (y, 24). בנייתו שערכה התנועה לזכויות דיגיטליות לדוחות המסכמים של הרשות לניהול המאגר הביומטרי תואר רישות המרחב הציבורי כחשש מרכזי. לפי ניתוח זה, "אחת הסכנות המשמעותיות ביותר הנובעות

96 Kevin D. Haggerty & Richard V. Ericson, *The Surveillant Assemblage*, 51 Br. J. Soc. Sci. 605 (2000).

97 Pete Fussey & Jon Coaffee, *Urban Spaces of Surveillance*, in ROUTLEDGE HANDBOOK OF SURVEILLANCE, 17, בעמ' 201.

מקימו של מאגר ביומטרי (היא) היכולת לזהות אדם ברחוב או בהפגנה".⁹⁸ הניתוח העלה להיות בנוגע להעדפה של תמונת פנים, המאפשרת "צילום בסתר של האדם בזמן הליכה ברחוב", על פני תמונת קשתית העין, ש"אותה קשה מאוד ליטול מאדם ללא ידיעתו מכיוון שהיא דורשת [...] שיתוף פעולה מסוים של האדם".⁹⁹

פרקטיקת המעקב השלישית היא מיון חברתי המבוסס על מעקב סטטיסטי-מניעתי וכרוך באפליה של פרטים וקבוצות.¹⁰⁰ טקסטים בקטגוריה זו מזהירים ש"הדגימה הביומטרית היא מפתח [...] ליצירת פרופיל מדויק וחודרני" (ה, 2), שאפשר יהיה [...] להשתמש בנתוני המאגר [...] לצורך חיזוי תוחלת החיים או חישוב הסבירות למחלות גנטיות" (ה, 25) וש"חוק זה יפגע בשכבות החלשות [...] ויצור רשימות שחורות" (y, 14).

הפרקטיקה הרביעית מכונה בספרות "function creep" (זחילת שימושים או מדרון חלקלק) – מצב שבו גורמי המעקב מנצלים טכנולוגיות מעקב למטרות שונות מאלו שלשמן נוצרו או אומצו.¹⁰¹ ברוח זו, הפריטים עוסקים ב"נטייתם של מאגרי מידע שהוקמו לצורך אחד לשמש אחר כך לצרכים אחרים" (ה, 6), ומזהירים ש"המדינה תעשה בו (במאגר הביומטרי) גם שימושים שחורגים מהמטרות המקוריות" (ה, 5) ואף ש"המאגר יהפוך להיות כלי בידי המשטרה" (ה, 29). טקסטים אחרים מתייחסים לזחילת שימושים בהקשר דרוני: "קיים חשש שגם השלטון ינצל את כוחו לשם עשיית שימוש פסול במידע שנצבר ברשותו, לאו דווקא לשם המטרות שלשמן נמסר המידע" (י, 15), "כדי לשרת מטרות זרות לתכלית החקיקה" (y, 23) ובאופן מפורש יותר – "המטרה האמיתית של המאגר אינה מניעת הרכשה כפולה, אלא סיבות אחרות המוסתרות מן הציבור" (ה, 34).

ארבע הפרקטיקות הללו מוצגות באופן שלילי מאוד: הן "חודרניות" (ה, 2), "מסוכנות במיוחד" (ה, 3) ו"ספק חוקיות" (ה, 35); הפרויקט כולו מתואר כיוזמה "חסרת תקדים" שכרוכה ב"פגיעה קשה ובלתי נחוצה" (ה, 24). ציטוטים רבים מתייחסים לאיום על הדמוקרטיה ומתארים את היוזמה להקמת מאגר ביומטרי כ"פעולה לא דמוקרטית" (ה, 23) ש"תפגע בדמוקרטיה" (y, 15), ואת המאגר עצמו כ"כלי שיכול לזעזע את יסודות הדמוקרטיה" (y, 21), ה"חותרת תחת אושיות הדמוקרטיה" (ה, 24) ומהווה "סכנה אמיתית לדמוקרטיה" (ה, 20). אם כן, הניתוח של שני הנושאים הראשונים הצביע על הבניה חיובית של הפרויקט, והנושא השלישי מעמיד במרכזו דווקא את ההשלכות הבעייתיות שלו ואת פרקטיקות המעקב שהוא מאפשר להפעיל על אזרחים תמימים. בנושא זה נמתחה הביקורת הנוקבת ביותר כלפי הפרויקט. המדינה מתוארת כישות דיקטטורית המקימה מאגר ביומטרי כדי לחזק מקבצי מעקב קיימים, לרשת את המרחב הציבורי, להעצים יכולות של מיון חברתי-סטטיסטי ולהשתמש במידע למטרות אחרות מאלה שלשמן נועדו. תיאור זה בולט במיוחד על רקע תיאור האזרחים הנהפכים לחשודים בעל כורחם. תמונה זו מאירה את מערכת היחסים שבין

98 התנועה לזכויות דיגיטליות ניתוח הרוחות המסכמים לתקופת המבחן של הרשות לניהול המאגר הביומטרי 9, גרסה 4.0 (2017) <https://goo.gl/6K35NU> (להלן: ניתוח הרוחות המסכמים).

99 שם, בעמ' 55.

100 Oscar H. Gandy, *Statistical Surveillance: Remote Sensing in the Digital Age*, in ראו DAVID LYON, SURVEILLANCE AS SOCIAL SORTING; בעמ' 125; וגם DAVID LYON, SURVEILLANCE AS SOCIAL SORTING: PRIVACY, RISK, AND DIGITAL DISCRIMINATION (2003).

101 ראו DAVID LYON, SURVEILLANCE STUDIES: AN OVERVIEW (2007).

המדינה לאזרחיה בצל פרויקט הביומטריה – יחסים המתוארים בחלק מהפריטים כמשבר אמון ממשי: "השאלה האמיתית היא לא טכנית כי אם מוסרית: אתם עדיין סומכים על המדינה? [...] זוהי בגידה מוחלטת של המדינה באמון שנותנים בה אזרחיה" (y, 22); וכן: "קמפיין הגרילה הממשלתי שיוצא נגד האזרחים; הפרסום הממשלתי שוב הוכיח: אנחנו לא באותו צד" (ה, 37).

4. תיאור ההתנגדות לפרויקט

ההתנגדות לפרויקט¹⁰² מוזכרת בחמישית עד רבע מהפריטים שנותחו והיא מובלטת ומועצמת בשלוש דרכים. ראשית, נעשה שימוש בכלים עיתונאיים טכניים כמו צבעים וגודל טקסט. לדוגמה, כתבה שנפרסה על פני עמוד שלם הופיעה תחת כותרת שחורה על רקע לבן בזו הלשון: "הממשלה רוצה את כל היד", ותחתה כותרת משנה שמכריזה: "המתנגדים: מאגר מידע כזה – מסוכן" (י, 2). לכותרת ולכותרת המשנה יש חשיבות רבה משום שהן ממסגרות את הכתבה כולה – שחלקים ממנה מבטאים תמיכה בפרויקט – בהקשר מחאתי. בכותרות אחרות נכתב: "עקב הביקורת: הוקפאה חקיקת חוק המאגר הביומטרי" (ה, 9); "המתנגדים לחוק הביומטרי חוששים: [...]!" (ה, 16); "מפגינים קראו: לעצור את טביעות האצבע" (y, 12) ועוד.

שנית, בכתבות רבות ההתנגדות מתוארת במילים שמעצימות אותה: "ביקורת רבה" (y, 7; 5), "ביקורת רחבה" (ה, 17), "ביקורת קשה" (י, 7), "מאבק ציבורי רחב" (י, 16), "מאבק ציבורי עיקש" (ה, 15), "התנגדות עזה" (y, 17), "ביקורת ציבורית חריפה" (י, 14), "התנגדויות חריפות" (y, 4) ו"התנגדות חריפה ביותר" (ה, 7). כמונחים של ניתוח שיח, יש להבין ולפרש את הבחירה במילים מסוימות אל מול החלופות שלא אומצו, שהרי אפשר היה להתייחס ל"ביקורת" או ל"מאבק ציבורי" ללא שימוש במילות תואר מעצימות.

שלישית, חלק מהפריטים משתמשים באמצעי שיח שממסגר את הדיווח כולו בהקשר מחאתי. לדוגמה, אחת הכתבות שנשארו בשורה חשובה – אישור החוק בקריאות שנייה ושלישית – כללה את הכותרת "למרות המחאה: המאגר הביומטרי צועד קדימה". הכתבה נפתחה במשפט: "למרות מחאת הארגונים החברתיים ופעילי זכויות האזרח, ועדת המדע והטכנולוגיה אישרה אתמול לקריאה שנייה ושלישית את הצעת החוק השנוי במחלוקת להקמת מאגר ביומטרי" (י, 11). כפי שתיארתי בקצרה בחלק המתודולוגיה על אודות כלי הנושא-מוטיב, הנושאים התחביריים של שני המשפטים הללו ("המאגר הביומטרי" ו"ועדת המדע והטכנולוגיה") מתייחסים להתקדמות הפרויקט בזכות האישור של הצעת החוק, אולם במשפטים הללו הנושאים התחביריים אינם המוטיבים המרכזיים. ג' מציע להבחין בין נושא המשפט (יחידה תחבירית) למוטיב המרכזי (מסגרת פרשנית והקשרית). במשפטים שבהם המוטיב אינו הנושא התחבירי (מצב המנוגד לכררת המחדל ה"ניטרלית"), לרוב הוא ישמש

102 למען הסר ספק, ההתנגדות המתוארת בתרשים מס' 1 מתייחסת לגישה הכללית המובעת כלפי הפרויקט בפריטים שנותחו, והיא מבוססת על הערכתי את אופי הפריטים – מתנגדים, תומכים או ניטרליים. לעומת זאת, חלק זה של המאמר מתייחס לשיח ההתנגדות – האופן שבו התנגדות לפרויקט מוזכרת ומתוארת בפריטים (באמצעות שימוש במילים כמו "התנגדות", "מחאה", "מאבק" ועוד).

כהקשר כללי שדרכו יבחנו הקוראים את יתר המידע במשפט, ולכן כדאי לעמוד על טיבו ועל הסיבות לבחירתו.¹⁰³ שני המשפטים שלעיל נפתחים בהתייחסות למחאה, המשמשת מוטיב מרכזי – ולכן מסגרת פרשנות כללית – לדברים המובאים בכתבה. למעשה, במקרה זה העיתונאים מעודדים את הקוראים לפרש את ההתפתחות החשובה ביותר בחוק – אישורו הסופי לאחר שנים רבות של דחיות – בתוך הקשר מחאתי של התנגדות, ובזאת חשיבותו. כתבה אחרת, שכותרתה "הניסוי להפעלת המאגר הביומטרי יוצא היום לדרך", נפתחה כך: "על אף הביקורת הציבורית וליקויי האבטחה שהתגלו בפרויקט, משרד הפנים צפוי להכריז היום על תחילתו של הניסוי הנרחב להפעלת המאגר הביומטרי בישראל" (ה, 30). בדומה, כתבה שפורסמה באותו יום תחת הכותרת "שר הפנים: 'אין סיבה להיכנס לפאניקה מהמאגר הביומטרי'" נפתחה כך: "בזמן שמחויץ ללשכת האוכלוסין בראשון לציון הפגינו מתנגדים להקמת המאגר הביומטרי, חנך היום שר הפנים את [...]". (ה, 31). שני הניסוחים הללו מזמינים את הקוראים לפרש התקדמות משמעותית נוספת – תחילתה של תקופת המבחן – בתוך הקשר כללי של ביקורת, וחשוב יותר: של רשלנות מקצועית הקשורה בליקויי אבטחה שעליהם העיתון מדווח. חשוב לציין שאסטרטגיה זו אינה משמשת ב-Ynet. אמנם גם שם הוצגה התקדמות הפרויקט בסמיכות לפעולות מחאה והתנגדות, אולם בניגוד לשני העיתונים האחרים, אלו הוזכרו רק לאחר התייחסות להתקדמות. לדוגמה: "הממשלה אישרה הבוקר הקמת מאגר ביומטרי [...], למרות התנגדויות מצד [...]". (4, y); "נוסח החוק הנוכחי צפוי כעת לעלות להצבעה במליאה, למרות התנגדויות וביקורת מצד [...]". (9, y); "בימים הקרובים אמורות להציע לשכות האוכלוסין בארץ להנפיק תעודת זהות חכמה ולהצטרף למאגר הביומטרי, על רקע ההתנגדות וקמפינים נגד" (26, y). בדוגמאות הללו ההתקדמות בשלבי הפרויקט עומדת במרכז ואינה ממוסגרת בתוך הקשר מובהק של התנגדות ומחאה, אף שאלו מוזכרות בטקסט.

אף על פי שהאסטרטגיות הראשונה והשלישית דומות מבחינת תוצאתן – קיבוע הקשר כללי מחאתי – הן נבדלות זו מזו בכל הקשור לתחכום המאפיין אותן. במסגרת האסטרטגיה הראשונה הכותרת והפתיח מקבעים במפורש הקשר מחאתי שלילי (פרקטיקה שעשויה לעודד קריאה מתגוננת של הקוראים). האסטרטגיה השלישית עושה זאת באופן חבוי שקשה להבחין בו: נושאי המשפטים מבטאים עמדה חיובית ותומכת, המופרכת רק באמצעות מוטיבים זניחים לכאורה. שלוש האסטרטגיות הללו – הבלטה טכנית של ההתנגדות, שימוש במילים שמעצימות אותה והבניית הקשר כללי של מחאה – נתמכות באמצעים נוספים, החל בהצגה שיטתית של החוק כ"שנוי במחלוקת" (י, 11; ה, 8, y, 16) וכלה בייחוס המחאה למקורות כלליים שקל להזדהות עמם כמו "ארגונים חברתיים ופעילי זכויות אזרח" (י, 11), "ארגוני זכויות אדם" (ה, 7) ו"פעילים למען פרטיות" (y, 17).

אם כן, חלקים נרחבים מהשיח העיתונאי סביב הפרויקט ממסגרים אותו בהקשר ביקורתי-מחאתי, בעיקר באמצעות הבלטת ההתנגדות הציבורית כלפיו. מגמה זו משלימה את התמונה שעלתה מניתוח הנושא הקודם – הכרסום במערכת היחסים בין המדינה לאזרחיה בצל השקת

103 ראו אצל GEE, DO DISCOURSE; 57, לעיל ה"ש, GEE, DISCOURSE ANALYSIS: THEORY AND METHOD, לעיל ה"ש 60. ANALYSIS: A TOOLKIT, לעיל ה"ש 60.

הפרויקט. יחד הן מבססות שיח שלילי, שעומד בניגוד למסגור החיובי של הפרויקט בשני הנושאים הראשונים כאמצעי יעיל וראוי להתמודדות עם איומים על הלאום.

ה. מסקנות

ארבעת הנושאים שנדונו לעיל משקפים שני נרטיבים מתחרים: האחד מבוסס על שיח לאומי-ביטחוני-טכנולוגי שמדגיש את חשיבות הפרויקט, והאחר מקדם שיח ביקורתי-אזרחי-אנושי שמבליט את השלכותיו השליליות ולמעשה מזהיר מפניו. אבקש לדון בממצאים אלו – ובמיוחד במרכזיותו של הנרטיב הביקורתי – תוך התייחסות לשלוש נקודות מרכזיות: (1) הקשר שבין סדרי היום התקשורת, הציבורי והפוליטי; (2) הביטחוניות המאפיינת את החברה הישראלית; (3) הפרקטיקות העיתונאיות שהשפיעו על אופי הסיקור. הדיון בשתי הנקודות האחרונות יבוסס על השוואה של ממצאי המחקר הנוכחי לממצאי מחקרים דומים שנערכו בעולם.

1. שלושה סדרי יום: התקשורת והציבור אל מול המחוקק

פיתוחים מאוחרים של אסכולת סדר היום מבחינים בין שלושה סוגים של סדר יום – תקשורת, ציבורי ופוליטי – ובהשפעה ההדדית ביניהם. סדר היום התקשורת משפיע על דעת הקהל אך גם מושפע מהרצונות ומהצרכים של הציבור, וכדומה – התקשורת ודעת הקהל אמורות לכוון את סדר יומם של נבחרים ושל קובעי מדיניות שפעולותיהם שבות ומעצבות את הסיקור התקשורתי ואת דעת הקהל.¹⁰⁴ ממצאי המחקר הנוכחי, בשילוב נתונים חיצוניים (שיוצגו מטה), מלמדים שבכל הנוגע לפרויקט הביומטריה התקשורת והציבור פועלים בהרמוניה, אך הצלע השלישית – נבחרים וציבור – פועלת במנותק מהם.

השיח העיתונאי סביב פרויקט הביומטריה הוא ביקורתי בעיקרו, הן מבחינה כמותית, כפי שמשתקף בתרשים 1 (12% מכלל הפריטים הביעו תמיכה לעומת 52% שהביעו התנגדות) והן מבחינה איכותית, כפי שתיארתי לאורך המאמר ואדגים שוב בהמשך. אופיו זה של השיח עולה בקנה אחד עם עמדת הציבור, שכן כ-70% מסך מבקשי התייעוד (תעודות זהות ודרכונים) סירבו להצטרף לפרויקט.¹⁰⁵ "ההתנגדות הציבורית הגורפת"¹⁰⁶ לפרויקט "הקיפה מדענים, משפטנים, אנשי אבטחת מידע, מרצים בכירים למדעי הרוח והחברה, ארגוני החברה האזרחית ופעילים עצמאים".¹⁰⁷

104 ראו Rogers & Dearing, לעיל ה"ש 27; וגם Dan Berkowitz, *Who Sets the Media Agenda? The Ability of Policymakers to Determine News Decisions, in PUBLIC OPINION, THE PRESS, AND PUBLIC POLICY*, 81 (J. David Kenamer ed., 1992).

105 ראו הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה **יישום החוק הביומטרי: דוח תקופתי ישי ודו"ח מסכם שלישי לממצאי המדידה והערכה לתקופת המבחן 12** (תרשים 2) (2016). לפי הדוח, שיעור ההיענות הציבורית הגבוה ביותר נרשם בשנה הראשונה של הניסוי (49%), אך זה ירד לשפל בספטמבר 2015 (21.5%) ולבסוף התייצב על 30%.

106 ראו **ניתוח הדוחות המסכמים**, לעיל ה"ש 98, בעמ' 100.

107 ראו עניין נהון, לעיל ה"ש 7, בעמ' 7.

עצם ההחלטה לחייב את אזרחי ישראל להצטרף למאגר הביומטרי, למרות תגובת הציבור, מעידה על נתק או התנגשות בין התקשורת והציבור לבין נבחרי הציבור שקידמו את החוק. לטענת העותרים נגד הקמת המאגר הביומטרי, כבר בפתח הדיון הראשון של ועדת הכנסת המיוחדת בראשות חבר הכנסת מאיר שטרית, "הוא הודיע שאין ויכוח בשאלת הקמתו של מאגר, וסירב לדון בחלופות מידתיות יותר".¹⁰⁸ באותה רוח, תיקונים להצעת החוק שנדונו בישיבה של ועדת השרים לחקיקה ב-19.7.2009 נחשפו לציבור רק ביום הדיון. בתגובה לתלונה של עו"ד אבנר פינצ'וק מהאגודה לזכויות האזרח ושל עו"ד יהונתן קלינגר מהתנועה לזכויות דיגיטליות, כי ברצונם ללמוד את החומר טרם התייחסות לתיקונים, השיב שטרית: "אני לא אחראי על לוח הזמנים שלך [...] אם אתה לא רוצה, אל תישאר. [...] אני גומר את זה היום" (י, 10). בסנגוריה הציבורית הביעו הסתייגות מהליך החקיקה המהיר ותהו "מדוע זוכה הצעת חוק כה מהפכנית ובעלת השלכות מרחיקות לכת לדחיפות עליונה המצריכה תהליך חקיקה כפוף" (y, 29). עדויות אלה מלמדות שהציבור ונציגיו נפלו על אוזניים ערלות, שכן נבחרי הציבור סירבו לקיים משא ומתן שיביא בחשבון את עמדותיהם.

2. ישראל והעולם: מבט השוואתי

בחלק הבא אבקש לקשור בין אופיו הביקורתי של השיח העיתונאי בישראל, האקלים הביטחוני המאפיין את החברה הישראלית ופרקטיקות עיתונאיות שהנחו את הסיקור. לשם כך אשווה בין ממצאי המחקר הנוכחי לממצאי מחקרים דומים שנערכו בעולם. כפי שציינתי בתחילת הדברים, מחקרים דומים שבחנו את השיח התקשורתי סביב פרקטיקות של מעקב במדינות דוברות אנגלית, בעיקר בבריטניה ובקנדה, הצביעו על דפוס כללי דומה שכלל שני שיחי-משנה מתחרים.¹⁰⁹ במחקרים אלה היה הסיקור חיובי, תומך¹¹⁰ ואופייני בשיח שטחי,¹¹¹ שבלוני וצפוי.¹¹² כך, לדוגמה, מחקר בריטי שבחן את הסיקור של מעקב מבוסס-וידאו בעיתונות הכתובה הצביע על התייחסות "חיובית במיוחד, שכללה מעט מאוד קולות מתנגדים שהתייחסו להשלכות האתיות והחברתיות של מעקב מוגבר",¹¹³ והסיק ש"השיח המתגבש [ביחס לטכנולוגיות מעקב] הוא של יעילות ושימושיות".¹¹⁴ בדומה, מחקר קנדי מקיף שבחן את הסיקור ב-11 עיתונים כתובים הראה ש"רוב הפריטים החדשותיים לא בחנו אף אחת מהבעיות המזוהות עם מעקב מוגבר אחר אזרחים".¹¹⁵ מחקר שלישי השווה את אופני הסיקור של אדוארד סנודן בשלושה עיתונים בריטיים – הגרדיאן,

108 שם, בעמ' 2.

109 ראו אצל Lischka, לעיל ה"ש 16; ואצל Branum & Charteris-Black, לעיל ה"ש 16.

110 ראו אצל Branum & Charteris-Black, לעיל ה"ש 16; CLIVE NORRIS & GARY ARMSTRONG,

.THE MAXIMUM SURVEILLANCE SOCIETY: THE RISE OF CCTV (1999)

111 ראו Kroener, לעיל ה"ש 16.

112 ראו Greenberg & Hier, לעיל ה"ש 18.

113 ראו אצל Kroener, לעיל ה"ש 16, בעמ' 121.

114 שם, בעמ' 132.

115 ראו אצל Greenberg & Hier, לעיל ה"ש 18, בעמ' 474.

הדיילי מייל והסאן – והראה שרק הגרדיאן, שפרסם בעצמו את המסמכים של סנודן, היה ביקורתי כלפי מעקב.¹¹⁶

הסיקור העיתונאי בישראל – ובאופן ספציפי הנרטיב הביקורתי – מציגים תמונה שונה שעיקרה התייחסות מעמיקה למדי, שבמקרים רבים מתעלה מעבר להקשרים צפויים ופשטניים. ראשית, מבחינה כמותית, הסיקור הישראלי ביטא התנגדות לפרויקט (52% מכלל הפריטים) יותר מאשר תמיכה בו (12% מכלל הפריטים), וזאת בשונה מהסיקור החיובי בעיקרו שנמצא במדינות אחרות. שנית, הסיקור במדינות אחרות מיעט לעסוק בהשלכות הפוליטיות והאתיות של מעקב אחר אזרחים ואילו בישראל הוקדשו לכך טקסטים רבים; אלה תיארו בפירוט את הפרקטיקות שתוכל המדינה להפעיל בעזרת המאגר הביומטרי ובכללן שימוש במקבצי מעקב ("צבירת המידע הביומטרי על אדם גם תאפשר הצלבתו עם מאגרים דומים"), רישות המרחב הציבורי ("יהיה ניתן לדעת איפה אנשים הסתובבו על פי צילום מרוחק באמצעות מצלמות אבטחה"), מיון חברתי ("הדגימה הביומטרית היא מפתח ליצירת פרופיל מדויק וחודרני" או "חוק זה יפגע בשכבות החלשות ויצור רשימות שחורות") וזחילת שימושים ("המאגר יהפוך להיות כלי בידי המשטרה"). ציטוטים אלה ודומיהם משקפים עיסוק בהשלכות האתיות והפוליטיות של מעקב ביומטרי. שלישית, השיח העיתונאי בישראל גדוש בביקורת נוקבת ומפורשת המערערת על אופייה הדמוקרטי של ישראל בעידן המאגר הביומטרי, מתארת אותה כ"מדינת משטרה" וכ"חברת מעקב", מזהירה מפני ניצול השררה ושימוש זדוני במידע אישי על ידי הרשויות, ומאשימה ב"כניסה מוחלטת של המדינה באמון שנותנים בה אזרחיה". לבסוף, מחקרים שנערכו במדינות אחרות הראו ש"הסיקור היווה משאב דל מאוד" עבור אזרחים שביקשו להבין טוב יותר סוגיות של מעקב,¹¹⁷ ואילו הסיקור הישראלי כלל פריטים שהוקדשו בשלמותם למטרה זו, בעיקר תחת הנושא השמיני שלא פורט במאמר בהרחבה ("הסבר מעמיק לקוראים"). פריטים אלה פורסמו תחת כותרות מנחות כגון "כל מה שרצית לדעת על המאגר הביומטרי" (ה, 73) או "המאגר הביומטרי: שאלות ותשובות" (y, 69).

הבדל זה עשוי לנבוע, לפחות במידת מה, מאופיו הייחודי של הפרויקט הישראלי ומפוטנציאל הפגיעה הנלווה לו. בפריטים רבים אכן תוארה ההקמה של מאגר ביומטרי כפוי כיוזמה חסרת תקדים במדינות דמוקרטיות (30% מכלל הפריטים ב-Ynet, 22% בעיתון הארץ ו-15% בישראל היום).¹¹⁸ אבקש להציע שני הסברים חיצוניים להבדל הזה. ההסבר הראשון מתייחס לנסיונות ההיסטוריות המאפיינות את החברה הישראלית. מחקרים שנערכו בעולם הראו שבזמני חירום או באירועים שהציבור מזהה כמצבי דחק הוא מוכן לוותר על הפרטיות ולאפשר מעקב לשם ביטחון מוגבר, במיוחד כשהאיום קרוב ומיידי כמו באירועי ה-11 בספטמבר.¹¹⁹ לדוגמה, על רקע התפשטות הטרור העולמי, סקר שנערך בבריטניה

116 ראו Branum & Charteris-Black, לעיל ה"ש 16.

117 ראו Greenberg & Hier, לעיל ה"ש 18, בעמ' 461.

118 ראו, למשל, y, 2, 4, 5, 6, 10; ה, 3, 5, 6; י, 15, 23, 27, 28.

119 ראו, למשל, David Lyon, *Technology vs. 'Terrorism': Circuits of City Surveillance since*

Jan B. Gould, *Playing with* גם *September 11th*, 27 INT. J. URBAN REG. RES. 666 (2003)

.Fire: The Civil Liberties Implications of September 11th, 62 PUBLIC ADM. REV. 74 (2002)

הראה כי אף שאזרחים רבים חוששים שמידע רב נאסף עליהם (76% מכלל המשיבים בסקר), מופץ ללא אישורם (96%) או מנוצל כנגדם (68%) – רובם המכריע מאמין שיש להשתמש בטכנולוגיות מעקב (80%) משום שהן תורמות לביטחון הלאומי (90%).¹²⁰ על רקע זה, השיח הביקורתי בישראל עשוי להיות תוצאה של אווירה לאומית-ביטחונית ממושכת¹²¹ המעוגנת במצב חירום קבוע.¹²² אם מצבי חירום המוכרזים במדינות אחרות – באופן נקודתי ובתגובה לאיומים ממשיים – מעודדים ויתור זמני על הפרטיות, אפשרי שמצב החירום הקבוע והמציאות הביטחונית היום-יומית בישראל מעוררים אדישות כלפי המשוואה "פרטיות-ביטחון" והסתייגות מהבנייתה כמשחק סכום אפס המחייב ויתור ארוך טווח על אחד מרכיביה. בהינתן שיש זיקה הדדית בין השיח התקשורתי לעמדות הציבור,¹²³ אזי שיח תקשורתי ביקורתי כלפי מעקב עשוי להתפתח דווקא במדינות המאופיינות בביטחונית (securitization), שלכאורה מצדיקה מעקב. במילים אחרות, ההבדל בין ישראל לבין מדינות אחרות עשוי להיות קשור לאקלים הציבורי ביחס לסוגיות של ביטחון ומעקב.

ההסבר השני שאציע להבדלי הסיקור שתוארו לעיל מתייחס לאופיים של מקורות המידע שעליהם התבססו העיתונאים. ככלל, עיתונאים נוטים להסתמך על גורמים רשמיים הנחשבים באופן מסורתי לספקים מועדפים של מידע אמין¹²⁴ והדבר נכון גם בישראל.¹²⁵ אולם, כשהדבר נוגע לסיקור של מעקב ישראל נבדלת ממדינות אחרות. מחקר שנערך בארצות-הברית ובבריטניה הראה שגורמים ממשלתיים, פקידי מדינה ורשויות ביטחון מקבלים עדיפות ניכרת על פני חוקרים, תומכי פרטיות ומומחים אחרים בכל הקשור לסיקור תקשורתי של מעקב.¹²⁶ סקירה של מחקרים קודמים בעניין זה קבעה ש"השיח התקשורתי על מעקב מעוצב בעיקרו על ידי שחקנים ממשלתיים ועל ידי אסטרטגיות הלגיטימציה שננקטות על ידם".¹²⁷ יתרה מזו, מחקר בריטי ששילב בין ניתוח תוכן עיתונאי לבין ראיונות עם העיתונאים המסקרים הראה שבגלל הנטייה להעדיף גורמים רשמיים, אפילו עיתונאים בעלי עמדה ביקורתית

120 ראו VIAN BAKIR ET AL., PUBLIC FEELING ON PRIVACY, SECURITY AND SURVEILLANCE: A REPORT BY DATA-PSST AND DCSS (2015).

121 ראו ברוך קימרינג "מיליטריזם בחברה הישראלית" תיאוריה וביקורת 4, 123 (1993).

122 ראו יהודה שנהב "חללי ריבונות: החריג ומצב החירום – לאן נעלמה ההיסטוריה האימפריאלית?" תיאוריה וביקורת 29, 205 (2006).

123 ראו Gladys Engel Lang & Kurt Lang, *Watergate: An Exploration of the Agenda-Building Process*, in AGENDA SETTING: READINGS ON MEDIA, PUBLIC OPINION AND POLICYMAKING 227 (David L. Protess & Maxwell McCombs eds., 2016).

124 Oscar Gandy, *Toward a Political Economy of Framing: Putting Inequality on the Public Policy Agenda*, 3 POL. ECON. COMMUN. 88 (2015).

125 Zvi Reich, *Why Citizens Still Rarely Serve as News Sources: Validating a Tripartite Model of Circumstantial, Logistical, and Evaluative Barriers*, 9 INT. J. COMMUN. 2412 (2015).

126 ראו Papacharissi & de Fatima Oliveira, לעיל ה"ש 46.

127 ראו Lischka, לעיל ה"ש 16, בעמ' 7.

מוצקה כלפי מעקב "חטאו" בסיקור שמעודד נורמליזציה, וזאת באמצעות התמקדות בסוגיות של ביטחון לאומי והתעלמות מסוגיות אזרחיות.¹²⁸ לעומת זאת, המחקר הנוכחי מראה שהסיקור התקשורתי של פרויקט הביומטריה בישראל עוצב תוך מאבק מתמיד בין "גורמים רשמיים" כמו משרד הפנים והרשות לניהול המאגר הביומטרי לבין ארגונים ותנועות אקטיביסטיות שהתנגדו לפרויקט כמו No2Bio, התנועה לזכויות דיגיטליות, האגודה לזכויות האזרח ואיגוד האינטרנט הישראלי. מרכזיותו של הנרטיב הביקורתי לבדה מעידה על כך שהשיח בישראל לא עוצב ברובו על ידי מקורות מסורתיים, וראי לא ממשלתיים; לחלופין, ידיעות חדשותיות בשלושת העיתונים הסתמכו על דבריהם של מובילי המאבק נגד המאגר הביומטרי.¹²⁹ בחלק מהידיעות ערערו מובילי המאבק במפורש על אמינותם של מקורות מידע מסורתיים (לדוגמה, פרופ' קרין נהון: "הוועדה הוצפה במידע שגוי, מוטעה ולעתים מגמתי", y, 28); בחלק אחר קודמו מטא-נרטיבים של מובילי המאבק (לדוגמה: "מאגר המידע הביומטרי חותר תחת אושיות הדמוקרטיה ומהווה סכנה לשלום הציבור ולביטחוננו", י, 26). במילים אחרות, הקו הביקורתי המאפיין את השיח הישראלי עשוי לנבוע מכך שמתנגדי הפרויקט שימשו מקור עיתונאי סמכותי¹³⁰ והזרימו מידע שהזיין את הנרטיב המתחרה.

בצד הביקורת והעומק המאפיינים את השיח העיתונאי בישראל – במיוחד בהשוואה לשיחים מקבילים בעולם – חשוב להזכיר שני סייגים. ראשית, כמעט חצי מהפריטים שנותחו היו ניטרליים (36%) או תומכים (12%). אף על פי שהתמיכה בפרויקט מצומצמת מבחינה כמותית, ההישענות על מוטיבים ביטחוניים במסגרת הנושא הראשון ("תרומת הפרויקט לחוסן הלאומי של ישראל") מגדילה את עוצמתה. זאת, משום שמוטיבים אלה מתכתבים עם התרבות הפוליטית המקומית שמקדשת ביטחוניות ומיליטריזם.¹³¹ שנית, השיח העיתונאי בישראל עומד לפני מחסום המגביל את עומקו. לפי אבו-לאבן (Abu-Laban), כדי להעריך כראוי את השפעתן של פרקטיקות מעקב יש להעדיף מסגרת פרשנות רחבה שבמרכזה זכויות אדם על פני מסגרת צרה יותר המתמקדת בזכויות אזרח.¹³² השיח העיתונאי בישראל,

128 Karin Wahl-Jorgensen at al., *Surveillance Normalization and Critique*, 5 DIGITAL JOURNALISM 386 (2016).

129 בין היתר הובאו דבריהם של עו"ד אבנר פינצ'וק מהאגודה לזכויות האזרח, עו"ד יהונתן קלינגר וצבי דביר מהתנועה לזכויות דיגיטליות, דורון שקמוני מאיגוד האינטרנט הישראלי, דורון אופק ופרופ' קרין נהון מ-No2Bio ואחרים (לדוגמה, י, 14; י, 7; י, 10; ה, 20; ה, 20; ה, 32; ה, 35; ה, 38; ה, 36; Y, 8; Y, 13; Y, 17; Y, 27; Y, 28).

130 הרכבם של הארגונים והתנועות יכול להסביר את מעמדם כמקור עיתונאי אמין. לדוגמה, התנועה No2Bio הוקמה ונוהלה על ידי שורה של מומחים – מדענים בכירים, משפטנים, מהנדסים ואנשי תוכנה – שפעלו בזירות רבות, החל בהקמת אתר ובהשקת קמפיין מחאה ועד מתן ראיונות בתקשורת, כתיבת דוחות והגשת עתירות משפטיות. מומחיותם של חברי התנועה אפשרה לעיתונאים להסתמך על דבריהם – לעתים כמקור מידע בלעדי ולעתים כתגובה למידע רשמי – בלי להפך מוסכמות מקצועיות.

131 ראו קימרינג, לעיל ה"ש 121.

132 ראו Yasmine Abu-Laban, *The Politics of Surveillance: Civil Liberties, Human Rights and Ethics*, in ROUTLEDGE HANDBOOK 420, בעמ' 17, לעיל ה"ש 17.

למרות עומקו היחסי, ממעט לקשור בין היוזמה להקמת מאגר ביומטרי כפוי לבין זכויות אדם. לדוגמה, במסגרת הנושא השלישי הוצגו לקוראים חששות מגוונים, החל ביכולת "ליצירת פרופיל מדויק וחודרני" וכלה ב"כוחה הבלתי מרוסן" של המדינה או ב"סכנה אמיתית לדמוקרטיה". אלו, ורבים אחרים, אמנם מציגים לקוראים תרחישי מיקרו ומאקרו רלוונטיים – אבל הם מוסגרו בהקשר אזרחי מובהק המגביל את עומק הדיון. גם סוגיות אחרות, הנעדרות בדרך כלל משיחים דומים בעולם אבל זכו להתייחסות בשיח העיתונאי בישראל (כמו זהות וגופניות) נדונו בהקשרים מוגבלים. כך, לדוגמה, דיון בגופניות כמונחים של זכויות אדם, בהתאם להצעתה של אבר־לאבן, יתייחס לכך שמאגר ביומטרי מאפשר לקרוא מידע גופני מעוברי אורח ללא הסכמתם וללא ידיעתם, או ימסגר זאת כשימוש כפוי בגוף ולכן כשלילת זכותו של הפרט על גופו. דיונים מסוג זה מציעים ביקורת הומניסטית שבכוחה לחזק את השיח הביקורתי־אזרחי.

1. סיכום

ניתוח השיח העיתונאי סביב פרויקט הביומטריה הישראלי העלה שמונה נושאים מרכזיים. הנושא הראשון מתמקד בתרומתו של הפרויקט לחוסן הלאומי של ישראל, ובמסגרתו העיתונאים מְבַנִּים איום ביטחוני באמצעות תיאור התופעה של זיוף המסמכים כסכנה לאומית, תוך התייחסות למצב חירום. הנושא השני מתייחס לתיאור אוהד של טכנולוגיות ביומטריות המוכנות כאמינות, ובכך הוא תומך בתרומתו של הפרויקט להתמודדות עם איומים למיניהם. הנושא השלישי מתייחס להשפעת הפרויקט על מערכת היחסים שבין המדינה לאזרחים, ובמרכזה פגיעה בצביון הדמוקרטי של ישראל בעקבות פרקטיות מעקב. הנושא הרביעי מתמקד בהתנגדות ובמחאה נגד הפרויקט תוך העצמתן באמצעים מאמצעים שונים. ארבעת הנושאים הללו – בשונה מארבעת הנושאים האחרים, שלא תוארו בהרחבה – מציגים עמדה נורמטיבית מובהקת בנוגע לפרויקט, כך שהסיקור כולו מציע לקוראים שני נרטיבים מתחרים: הראשון מבוסס על מוטיבים לאומיים־ביטחוניים כדי לתמוך בפרויקט; השני, הדומיננטי יותר, נוקט טון ביקורתי־אזרחי כדי להתנגד לו. הטון הביקורתי המאפיין את הסיקור ומבדיל אותו מסיקורים דומים בעולם עולה בקנה אחד עם ההתנגדות הציבורית לפרויקט, אך אלה לא קיבלו ביטוי בסדר היום הפוליטי, כפי שהדבר משתקף באישור החוק ובהקמת מאגר ביומטרי כפוי.

נספח 1: רשימת פריטים לפי עיתונים

ישראל היום					
מס'	כותרת הפריט	שם הכתב/ת	ת' פרסום	חלק בעיתון	עמ'
1	האח הגדול יפקח עין	נורית רוט	05.06.08	כותרת	17
2	הממשלה רוצה את כל היד	שלמה צזנה +	04.08.08	כותרת	9
3	רק לארה"ב מותר?	דן מרגלית	04.08.08	כותרת	9
4	גן עדן לגנבי זהויות	אביעד הכהן	04.08.08	כותרת	9
5	הם מזהים אותנו: מדוע המאגר הביומטרי נחזק כל כך	משה מזרחי	05.08.08	כותרת	26
6	בתוך כשנה: תעודות זהות חכמות	יורי ילון	02.12.08	כותרת	16
7	חוק המאגר הביומטרי: נדחתה ההצבעה בכנסת	עדנה אדטו +	27.07.09	כותרת	9
8	המשטרה כורעת תחת העומס	דן מרגלית	27.07.09	כותרת	9
9	חוק האח המפחיד	מרדכי גילת	27.07.09	כותרת	9
10	ההמלצה: גם שוחד	מרדכי גילת	29.07.09	כותרת	23-22
11	למרות המחאה, המאגר הביומטרי צועד קדימה	גדעון אלון +	29.07.09	כותרת	9
12	ח"כ שטרית: "בלי המאגר הביומטרי תהיה סכנה למדינה"	גדעון אלון	30.07.09	כותרת	5
13	צריך יותר שוטרים ברחובות	דן מרגלית	16.08.09	כותרת	3-1
14	1984 גרסת 2009	גדעון אלון	16.11.09	כותרת	11
15	המאגר הביומטרי: הנזק גדול מהתועלת	אביעד הכהן	16.11.09	כותרת	26
16	אושר חוק המאגר הביומטרי: "פוגע בפרטיות"	גדעון אלון	08.12.07	כותרת	11
17	אל תקשיבו	יהודה דרורי	09.12.07	כותרת	24
18	אות אזהרה	זאב קליין +	04.01.12	כותרת	5-4
19	המאגר הביומטרי: הניסוי והמחלוקת	יורי ילון	08.07.13	כותרת	5
20	מתחילים לקחת טביעות אצבע	שלומי דיאז	09.07.13	כותרת	5
21	x-2: בדמוקרטיה אחרות מצבו היה גרוע יותר	דן מרגלית	12.07.13	ישראל השבוע (סופ"ש)	3-2
22	הנוסע – איראני, הדרכון – ישראלי	יורי ילון	13.10.13	כותרת	19

ישראל היום					
מס'	כותרת הפריט	שם הכתבת/ת	ת' פרסום	חלק בעיתון	עמ'
23	המאגר המסוכן	מרדכי גילת	06.12.13	ישראל השבוע (סופ"ש)	13-12
24	מאגר ביומטרי: אינטרס חיוני של כל האזרחים	משה מזרחי	16.11.09	כותרת	26
25	חדירה גסה לפרטיות	זהבה גלאון	08.07.13	כותרת	5
26	עתירה לביטול חוק המאגר הביומטרי	עדנה אדטו	21.02.12	כותרת	13
27	בג"ץ: לבחון את נחיצות המאגר הביומטרי	עדנה אדטו	24.07.12	כותרת	19
28	להגן על הפרטיות	אביעד הכהן	19.03.12	כותרת	9

הארץ					
מס'	כותרת הפריט	שם הכתבת/ת	ת' פרסום		
1	האח הגדול כבר כאן: משרד הפנים יוזם [...]	נורית רוט	04.06.08		
2	חוק האח הענק	עומר טנא	17.06.08		
3	הממשלה אישרה: תעודת זהות עם תווי פנים [...]	שחר אילן	04.08.08		
4	מי מפחד מטביעת אצבע	-	07.08.08		
5	מאגר המידע הביומטרי הוא פתח לשחיתות	אבנר פינצ'וק	20.08.08		
6	מחוקקים על אצבע אחת	אור הירשאווגה	16.11.08		
7	דו"ח הכנסת: ישראל היחידה בעולם שרוצה [...]	שחר אילן	13.03.09		
8	ועדת וינוגרד גויסה נגד המאגר הביומטרי	עודד ירון	23.07.09		
9	עקב הביקורת: הוקפאה חקיקת חוק המאגר [...]	צבי זרחיה	27.07.09		
10	החוק הביומטרי: אח גדול או פראנויה?	יובל אזולאי	29.07.09		
11	החוקים שישנו את פני המשפט הישראלי	הילה רז	05.10.09		
12	הסכנה האמיתית טמונה בתמונה	עומר טנא	14.10.09		
13	בצל ההצבעה על הצעת החוק להקים מאגר [...]	דורון חלוץ	13.11.09		
14	מחר תצביע הכנסת בקריאה שנייה ושלישית [...]	יהונתן ליס	15.11.09		
15	הכנסת אישרה את הנוסח המתוקן של החוק [...]	יהונתן ליס	07.12.09		
16	חיסול מחמוד אל מבחוח ברובאי המתנגדים [...]	יהונתן ליס +	18.02.10		
17	דוח המבקר: ליישם תעודת זהות חכמה גם [...]	רויטל חובל	17.05.11		
18	השרים אמרו לא להצעת שמיר לחוק הביומטרי	עודד ירון	22.05.11		
19	"אבנר פינצ'וק: האם חוק המאגר הביומטרי [...]	יהונתן ליס	05.06.11		
20	נלחמים לשמור את הפרטיות בחיים	עודד ירון	12.08.11		
21	"הדלפה מוכיחה שצדקנו. המאגר [...]	עודד ירון	24.10.11		
22	עובד קבלן במשרד הרווחה הדליף את מרשם [...]	תומר זרחין	24.10.11		

הארץ			
מס'	כותרת הפריט	שם הכתב/ת	ת' פרסום
23	דליפת פרטי האשראי עוררה שוב ויכוח על [...]	יהונתן ליס +	03.01.12
24	עתירה נגד המאגר הביומטרי: "סכנה לשלום [...]	הארץ	20.02.12
25	הממשלה מרחיבה סמכויות הממונה על [...]	יהונתן ליס	01.04.12
26	במלכודת המאגר	מיכאל בר-סיני	28.07.12
27	אקזמה עלולה לגרום לשינויים בטביעת [...]	דן אבן	17.02.13
28	בדיקה גילתה ליקויי אבטחה חמורים בחלק [...]	עורד ירון	01.07.13
29	כל מה שרצית לדעת על המאגר הביומטרי [...]	ג'וני זילבר	08.07.13
30	הניסוי להפעלת המאגר הביומטרי בישראל [...]	יהונתן ליס	08.07.13
31	שר הפנים: "אין סיבה להיכנס לפאניקה [...]	אילן ליאור	08.07.13
32	5 סיבות לא להשתתף בניסוי הביומטרי	ג'וני זילבר	09.07.13
33	הלוואי שנהיה ברמת הדמוקרטיה של הודו	רועי צ'יקי ארד	09.07.13
34	אל תפחדו מהמאגר הביומטרי – הילחמו בו	תומר אשור	29.07.13
35	כספי המיסים שלכם מממנים קמפיין פרו- [...]	ג'וני זילבר	27.08.13
36	כשל ביומטרי: שני אחים קיבלו דרכונים עם [...]	עידו קינן	14.10.13
37	קמפיין הגרילה הממשלתי שיוצא נגד האזרחים	ניב גורלי	30.10.13
38	ירידה חדה בביקוש לתעודות זהות ודרכונים [...]	אילן ליאור	17.09.14

Ynet			
מס'	כותרת הפריט	שם הכתב/ת	ת' פרסום
1	תעודות זהות חכמות: אולי ב־2007	רועי שלומי	25.12.06
2	תעודות הזהות החכמות: מחדל בן שמונה	נורית פלטר	20.11.07
3	משרד הפנים מציע להקים מאגר זיהוי ביומטרי [...]	ארז רונן	04.06.08
4	הממשלה אישרה: מאגר ביומטרי לאזרחי ישראל	אטילה שומפלבי +	03.08.08
5	חוק המאגר הביומטרי – עבר בקריאה ראשונה	ארז רונן +	29.10.08
6	מאגר ביומטרי לאזרחי ישראל: בעד ונגד	אריה אלדד +	30.10.08
7	האח הגדול או שומר הסף?	סיינטיפיק אמריקן	02.12.08
8	"זליגת מאגר ביומטרי – גרועה מאסון צ'רנוביל"	ניב ליליאן	30.06.09
9	חוק מאגר טביעות האצבעות בדרך לאישור סופי	אדר שלו	23.07.09
10	למה המדינה רוצה את טביעת האצבע שלי?	אבנר פינצ'וק	23.07.09
11	ניסיון לעכב ההצבעה על אישור "החוק הביומטרי"	אמנון מרנדה +	26.07.09
12	מפגינים קראו: לעצור את מאגר טביעות האצבע	ניב ליליאן	26.07.09

Ynet			מס'	כותרת הפריט	שם הכתבת/ת	ת' פרסום
13	מאגר טביעות אצבע – סכנה לביטחון המדינה	אלי ביהם	30.07.09			
14	עשרות בודדות בהפגנת השירה נגד הביומטרי	אילנה ברודו	08.11.09			
15	המאגר הביומטרי: חקיקה שקופה?	גדי עברון	15.11.09			
16	הלחץ עבד: רה"מ דחה הצבעה על החוק הביומטרי	אטילה שומפלבי	16.11.09			
17	המאגר הביומטרי: סיפורו של מאבק	אהוד קינן +	17.11.09			
18	המאגר הביומטרי: פשרה אמיתית או אחיזת [...]]	קריין ברזילי-נהון	25.11.09			
19	יוקם מאגר טביעות אצבע ופנים של אזרחי ישראל	כתבי ynet	07.12.09			
20	שטרית: "המאגר הביומטרי יכול להפרץ"	ניצן סדן	30.12.09			
21	המאגר הביומטרי – עוזר לפרטיות או פוגע?	ynet	21.01.10			
22	החיסול בדובאי והביומטרי: אל תתנו למדינה [...]]	ניב ליליאן	18.02.10			
23	"המאגר הביומטרי רשלני ומסוכן"	אהוד קינן	14.03.11			
24	בלעדי: המאגר הביומטרי – כך יאספו מאיתנו מידע	אהוד קינן	31.08.11			
25	תעודות זהות ביומטריות: בשבועות הקרובים?	אהוד קינן	24.06.13			
26	הביומטרי: סגנית שר הפנים ענתה לגולשים	Ynet	01.09.13			
27	עתירה: לעצור את חוק המאגר הביומטרי	Ynet	20.02.12			
28	ישי: "מוכן שיוקם צוות מומחים שיבחן את המאגר"	ניב ליליאן	12.08.09			
29	הצעת פשרה לביומטרי בוועדת שרים: שני מאגרים	כתבי Ynet	19.07.09			

